

A tartalomból:

Cholnoky László: Pár szó az úgynevezett levegőjáték-
ról. — Komlós Aladár: Beszélni kezdenek a zsidóról.
— Somlyó Zoltán: Zsidótemplomban. (Vers.) — Kósa
Lajos: A zsidó. (Vers.) — Zádor István: A szentföldi
útról. — Dr. Heller Bernát: Legendáink. — Pap Izsák:
Ki látja meg őket? (Vers.) — Gábor Ignác: A héber nyelv
dicsérete. — Forradalom a briski Bikkur Cholimban.
— Kiss Arnold: Elég volt... (Vers.) — Bródy László:
A siralmak könyvéből. (Vers.) — Zádor István szent-
földi rézkarcai. — Menachem Genessin. — Zsidó szár-
mazású püspökök és limpieza az inkvizíció idején. —
Sándor Erzsi. — Patai Edith: Maxa Nordau. — Patai
József: A középső kapu. — Dr. Schönfelder József:
Mikulás és Mikulástalan zsidó lányok. — Telekes Béla:
Ős nyolc mécslágról új rege. (Vers.) — Dr. Lederer
Sándor. — Szellemes írásmagyarázatok. — Tollhegy-
ről. — Krónika és Szemle. — Huszonhét illusztráció.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-TROPALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

**Gallérokat,
frakkinget új eljárással
8 óra alatt is
kifogástalanul tisztít**

a „KIRÁLY“

GŐZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.
V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: J. 313-35 és J. 336-57

A vidék részére külön postaosztály.

Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.
Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor
annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél. / Budapest, X. Kozma u. 7. sz.
A temetőnél, Szombaton és ünnepnapon zárva.
Telefon: József 438-56

RUMBURGI VÁSZNAK

sifonok, asztalneműek

SZÉKELY JENŐ-nél

Budapest,

IV., Petőfi Sándor (Koronaherceg) ucca 9.

V., Lipót körút 4. sz. alatt orth. כשר
csemege- és füstölthús-áru üzletem

megnyílt, ahol mindenkor a legjobb minőségű sajtok, vai, déligyümölcsök, cukorka- és csokoládékülönlegességek, ízelek-félék és elsőrangú friss baromfi állnak rendelkezésre. Az árut kívánságra házhoz szállítom. Alkalmi ünnepélyek rendezését legolcsóbban vállalom. — Színház után hideg és meleg büffet. — Tel. T. 288-31. **UNGÁR B.**

Zálogcédulákat kiváltok.

Brillánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII. Király ucca 51.

Telefon: J. 405-35. (Teréz-templommal szemben).

Posztó-, divatszövet, szabókellékek áruháza nagyban és kicsinyben. Különlegességek uri- és női szövetekben. — Billiárd- és játékasztalposztó. — Olcsó bevásárlási forrás.

Seidner Lipót áruházában

Budapest, VII., Kertész ucca 43. Telefon: 134-74.

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Előfizetési ára egész évre: 24.— Pengő. A kiadóhivatalért felelős: VIRÁG GYULA, igazgató. Megjelenik havonta. Telefonszám L. 999-55.

**MEINL
UJTERMESŰ TEA**

QUEEN'S BLEND

A legnemesebb aranylevelű fajták (Golden tips) keveréke. A legfinomabb Darjeeling erőteljes ízével, gyönyörű sötét felöntés. Kb. 1/4 angol font P 4 40

**CSÁNGÓ HENRIK
BŐRÖNDŐS**

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403-45

A cím fontos! Flórküzet nincs! Hasonnevű céggel nem azonos!

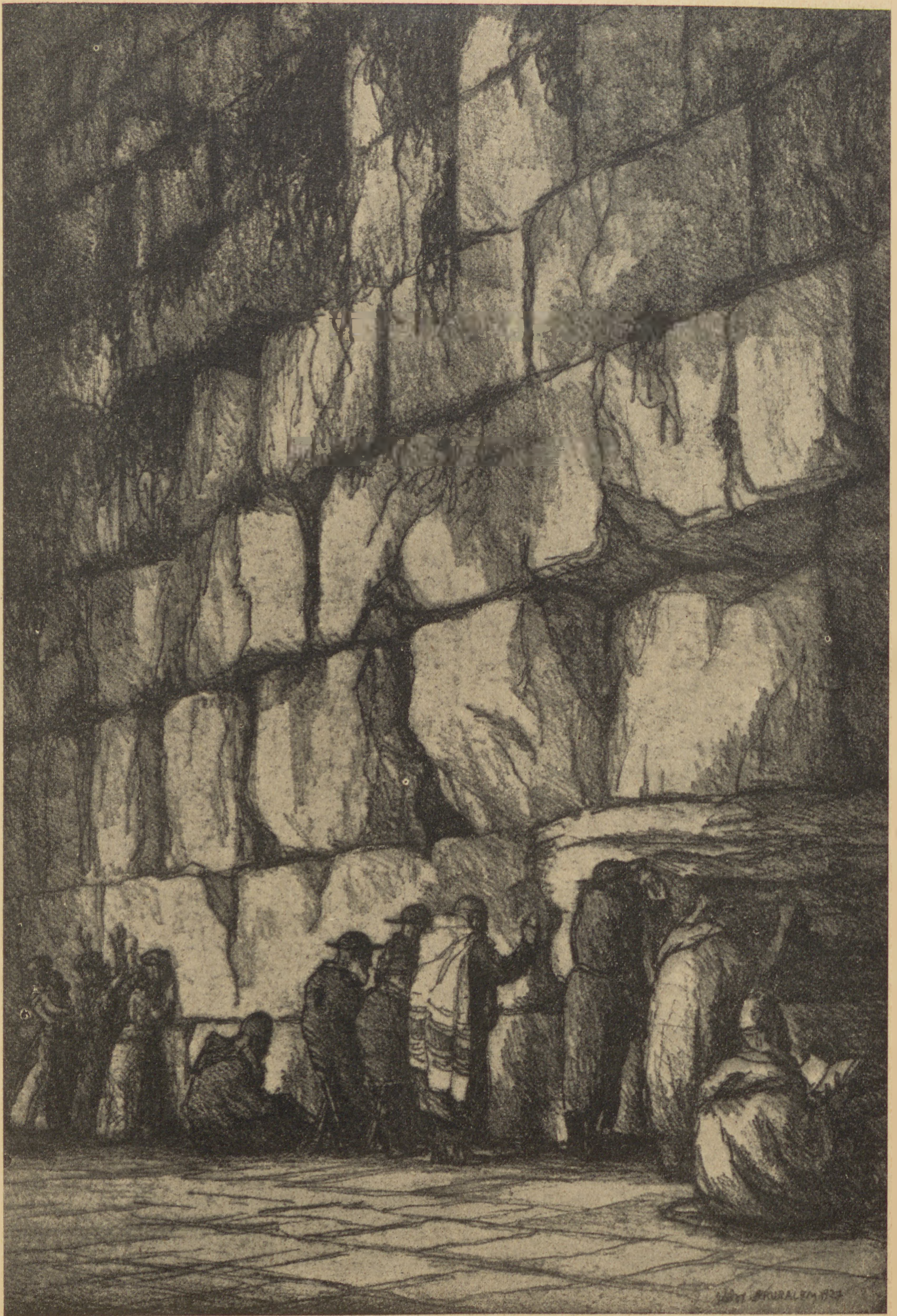
Perzsaszőnyeget, antik butort

VESZ, ELAD

**ANTIKART R.-T.
(STERNBERG Z. J.)**

Telefon: J. 403-68.

VII., Dob ucca 31.

ZÁDOR ISTVÁN: A PANASZFAL JERUZSÁLEMBEN

DIE KLAGEMAUER

Beilage des Mult és Jövő

A Mult és Jövő 1927. évi decembert műmelléklete.

Supplément de Mult és Jövő

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVII. ÉVFOLYAM, 1927 DECEMBER

Cholnoky László: Pár szó az úgynevezett levegő-játékról

Nem tudom, a mai fiatalság is ismeri-e még az úgynevezett levegő-játékot; mi annak idején sokat nevettünk rajta, pedig a nevetségig egyszerű és kezdetleges volt, hanem hiszen éppen ez kell a gyerekeknek.

A játék úgy ment, hogy az ember beszorította a markát, aztán azt mondta az egyik osztálytársának: Muki, adok neked valamit! . . . Muki szeme felvillant. — Mit? — Levegőt! — mondta az ember és kinyitotta az üres markát, mire Muki mélyen megilletődött.

Több gyerekkori emlékekkel együtt ez is vissza-visszatér hozzám és örömmel látom, hogy ezekben a visszafelé való sétálgatásokban nem vagyok egyedül. A levegő-játékot szellemesen felújította a numerus clausus úgynevezett revíziója.

Ne tartsanak kérem politikától, az nem a mi kenyerünk.

Mi csak a levegő-játék etikájához akarunk hozzászólni, ez pedig nemcsak jogunk, de kötelességünk is.

Mert lehetetlen, hogy maguk a revízió végigcsinálói is tisztában ne legyenek ennek az egész huzavonának a játék-mivoltával.

Az, hogy az a „sárgafolt eltávolításához” szaktanácsadó gyanánt egy esztergom-egyház-megyei kanonokot rendeltek ki, még csak rendben van, elvégre mindenki ismeri a kanonokok izzó, szinte eruptív zsidó-szimpátiáját, ami valószínűvé teszi, hogy Turi Béla a numerus clausus teljes eltörlésére fogja ösztönözni a „revizor” urakat, hanem azok a kacskaringós, tüzrőlpatlant kis pótkérdések, amelyekre a jövőben a felveendő, számfeletti zsidó fiatalembernek meg kell majd tudnia felelni, inkább valamely társasjáték benyomását keltik a tisztaszemű figyelmében. Aki ezeket a kérdéseket végigmondgatja magában, — ki a papája? volt-e katona a papája? mi a papája: boltos, vagy paraszt? östermelő, lateiner vagy kazár közvetítő? — rá-

jön, hogy ezentúl az egyetemi „inkvizíció” nem is a felveendő fiúnak, hanem a papának a kvalitásaira kíváncsi, szóval hogy nem is a fiut veszik fel az egyetemre, — ha felveszik, — hanem a papát . . . Azért tettük hozzá, hogy: *ha felveszik*, mert egészen bizonyos, hogy ennek a „megrevideált” numerus claususnak alapján egy mákszemnyi zsidó-plusz sem fog mutatkozni, nem is mutatkozhatik a felvettek listáján.

Ezt pedig a revizorok maguk is kitűnően tudják és itt válik a játék veszedelmessé. Mert ez a tudva-céltalan huzavona csak állandó idegességben tartja, amint ezt naponta olvashatjuk, a keresztény egyetemi ifjakat, akiknek elvégre mégsem lehet megmagyarázni, hogy nincsen semmi okuk az „aggódomra.” Állandóan az egyetemi ifjúságnak a politikától való távortartását hangsúlyozzák, ellenben a levegő-játékkal egyenesen belelovalják, nem vetve számot a tizennyolc-huszonkétéves fiatalemberek fejletlen közéleti kritikájával.

Igy történik aztán, hogy a régi magyar levente-lovagiasság megcsufolásával, *huszan támadnak egy ellen* és megfélemednek arról az elemi testvérszeretetről, melyet az Alma Mater meleg karjai között valamennyien éreztünk a mi ifjúságunk idejében. Nekünk az Alma Mater még valóban anyánk volt, nem pedig korcsmai virtuskodások cégére. Fáj nekünk — keresztényeknek épp úgy mint zsidóknak — a fiatal léleknek ilyen eltévelyedése, ha másnak nem, az uri érzésnek ilyen leromlása; de voltaképpen magunk sem tudjuk, kitől kérjük számon mindent? Attól a fiatalságtól-e, aki nagyrészt tiszta ítélet hiányában, kortesjelszavaktól félrevezetve, nem tudja, mit cselekszik, vagy pedig azoktól, akik a jóhiszemű felvilágosítás helyett a régi levegő-játékkal mulattatják, hogy amit a „nagyok” üres jelszavakkal és üres lélekkel könnyedén a levegőbe dobnak, a „gyerekek” kezében fokossá és ólombottá válhasson?

KOMLÓS ALADÁR: BESZÉLNI KEZDENEK A ZSIDÓRÓL

nnak a kornak, amely úgyszólván nem merete kiejteni ajkán a „zsidó” nevet, mindenesetre vége. Nem kár érte. Látszólag tapintatos szemérme mögött egyfelől a fojtott gyűlölet parázsló lehellete érzett, másfelől a bujkálásra szoktatott emberek önérettelensége lappangott. A hivatal „izraelitá”-t mondott „zsidó” helyett s épp ezzel a „kiméletes-ségé”-vel árulta el, hogy a „zsidó” név tulságos indulattal él a tudatában. Zsidó írók egyremásra írták könyveiket ebben az időben anélkül, hogy egyetlen-egyszer leírták volna népük iszonyú nevét...

Az utóbbi másfél esztendőben egymásután jelentek meg magyar regények, amelyek kisebb-nagyobb szélességben a zsidó kérdést tárgyalják. Azt hiszem, ez egészséges dolog. Ha az embernek fáj valamije, nézzen szembe a bajjal. Gyáva és ostoba ember, aki letagadja a fájdalmait, viszont már fél egészség, ha tisztázza őket. A magyar társadalom nyugodtan és tárgyilagosan kezd tárgyalni a zsidókérdésről.

Azt lehet mondani, hogy igazságos könyveket csak olyan keresztények írhatnak a zsidókról, kikben egy csöpp filozemitizmus és olyan zsidók, akikben egy csöpp antiszemitizmus van (az uóbbiakban nem igen van hiány). Enélkül a keresztény ember rendszerint túl messze, a zsidó pedig túl közel van mihozzánk, semhogy tisztán láthatna bennünket. A jó író már a pusztá művészi ösztöne sugallatára is önkéntelenül megtalálja azt a távolságot, ahonnan épp a legjobb megértés nyerhető. Valóban, az olyan regények, mint *Váry Rezső*: „Urak és parasztok”-ja, már elvakult antiszemitizmusukkal is elárulják diletáns eredetüket. Kár volna több szót vesztegetni *Erdős Renée*: „Báró Herzfeld Clarissz”-ára is, hiszen zsidókérdést és világnézeti problémának metafizikai sajtását a népszerű író mind csak arra használ fel, hogy hősnője nemi életének 400 oldalon való kéjes kitergetése közben legyen szemét hova fordítania.

A többi regényt már komolyabban kell vennünk. Nagyon is komolyan! Hiszen ne feledjük, hogy *ezekben a könyvekben készül a zsidó új arca*. Ha eszünkbe jut, milyen hatásuk volt a zsidóságról való közfelfogás kialakításában a „Vencei kalmár” Shylochjának s a „Kohn megy a vonaton” kezdetű vicceknek, akkor, jelentőségük tudatában, szorongva hajolunk ezek fölé az új regények fölé és lélekzetviassafojtva lessük meg bennük az új zsidóarc vonásait...

Van két regény, amely nyíltan szembenéz a zsidókérdéssel, de nem állítja érdeklődése középpontjába azt. Az egyik *Babits Mihály*: *Halál fia* című regénye. E könyv egyik főhőse úgy

nő fel katolikus családja körében, hogy jóformán egyetlen eleven zsidót sem lát, csak emlegetni hallja néha őket, mint valami alacsonyrendű, csúnya, komikus és kellemetlen fajtát. Már nagy diák, mikor először jut érintkezésbe velök s akkor egész szenzáció erejével hatnak reá. Elámul, először megdöbben, aztán felujjong, hogy milyen művelt emberek ezek, — keresztények között sosem talált ilyen nyugati intelligenciájú embereket — csak lassacskán érzi meg, hogy ennek a műveltségnek nincsenek erősebb lelki gyökerei s hogy a szívesen fitogtatott kultúránál erősebben él bennök a pénzvágy. Mind-egy, ha üres sznobok is Schapringerek, — látszik mondani Babits — ha nincs is komolyabb közük a kultúrához, megvan az az érdekük, hogy ők közvetítik a nehezkesebb, de mélyebb magyar tehetséghez Nyugat felszabadító szellemét. És a sznobok mindenesetre népesebb seregén kívül ismer Babits még egy zsidó típust is: a rabbinsok ivadékát, akiről így ír: „fény áradt Rosenbergből: csupa őszinteség és rajongás, judaikus jóság és energia”.

Zsolt Béla, mint zsidó, természetesen szigorubb ítélkezést enged meg magának „Házassággal végződik” című regényében. Zsidó hősnője, a gazdag Horvát Eszter, mintha a Schapringerek családjából származnék: lelkes intellektuelle és progresszív hajlandóságú ember, csak benne nincs már meg az a józan egészség, mint Babits bankárjaiban. Természetesen egy keresztény álzsenibe szerelmes, aki szintén modern intellektuel, de mihelyt egy kis harag vagy undorodás fogja el, rögtön kibujik belőle az antiszemita. A szerelem az egyetlen dolog, amit Horvát Eszter őszintén és komolyan csinál: intellektuelség és progresszív hajlandóság az ellenforradalmi fehérterror idején egyszerűben lehull róla, Eszter kikeresztelkedik és gyilkos tisztekkel jár mulatni. A zsidó nagyburzsoáziának az ellenforradalom alatt tanúsított mérhetetlen gyávaságáról, szemforgató és sznob „neokatholicizmus”-áról és a hatalmasakhoz való ijedt és becstelen törleszkedéséről Zsolt néhány nagyon bátor és igaz lapot ír. De könyve egészében inkább a forradalmár polgár, mint a zsidó ember munkája.

Móricz Zsigmond „Kivilágos kivirradtig” című pompás regénye a magyar társadalom egyik legfontosabb kérdésének mutatja a zsidóproblémát. Egy derék zsidó fiatalember keresztény leányt akar feleségül venni s mindenképpen be akar olvadni a magyar gentrybe. A fiatalember jóra való és gazdag, a lányt szereti s felfogásában és modorában is csaknem teljesen átvette a vidéki magyar urak tulajdonságait. Hiába, a beolvadás nem sikerül. Még pedig nem annyira a kis idegenség miatt, ami a fiatalemberben megmaradt, hanem a kiolthatatlan, mély,

Zádor István: A Damaskus-kapu Jeruzsálemben

Das Damaskus-Tor in Jerusalem

konok és igazságtalan előítélet miatt, amely a zsidósággal szemben a magyar gentryben él. Az az érett és tökéletes tárgyilagosság, amellyel Móricz mindkét fél felé igazságot oszt, a zsidókérdés felfogása szempontjából is remekművé teszi a kis regényt.

De míg a „Kivilágos kivirradtig” a zsidóknak csak a keresztényekhez való viszonyát mutatja meg, *Földi Mihály*: „A Halasi Hirsch fiú” című regénye a zsidók egymásközti, sőt az egyes zsidónak önmagához való viszonyára is fényt vet. A modern zsidóság életének legfontosabb ténye a hagyományainktól való elszakadás, a modern nyugati műveltség elfogadása s a ropant ellentétek, amelyek ennek következtében a zsidó családok különböző nemzedékei közé hasadtak. Nyilván ez az oka, hogy a zsidó regény általában több nemzedéket mutat be. A *Földi* is. Regényében látjuk a jámbor őst, a pénzéhes fiút s a dekadens harmadik nemzedéket, amely élvezethajhász nihilizmusban vagy kótyagos és kevésbé őszinte „vallásos keresés”-ben tévelyeg. Sok őszinteség és sok igazság van a „Halasi-Hirsch fiú”-ban, de meg kell vallanom: nem hiszem el, hogy zsidó családban annyi büntény történjék, mint a Hirsch-familiában. Az orosz emberben, *Dosztojevszkij* hőseiben lehet annyi káosz, amennyit *Földi* az alakjainak tulajdonít,

de az évezredek óta művelt fegyelem alatt álló zsidó lélekben nincsen.

Hatvany Lajos regényének, az „Urak és emberek”-nek, amelyről egyik számunkban már bővebben megemlékeztünk, már teljesen a zsidóélet van a középpontjában. Ha a maóvnyelvű zsidó írók eddig általában minden erkölcs megtestesülésének rajzolták hőseiket, *Hatvany Lajos* illuziótlan kegyetlenséggel nézi és ábrázolja őket. Pedig *Hatvany* szereti a fajtáját, csak éppen az ő szeretetének különös módján: jóság és illuzió nélkül. *Hatvany* hazaérkezett a zsidóságba, ha még mindig nem képes is megbékélt lelkiismerettel és jó érzéssel nyugodni benne. És van regényének egy ragyogó szakasza, az, ahol megmutatja, hogyan távolítja el a nevelés saját népétől a zsidó gyermeket, hogyan idomítanak bennünket a zsidó vonások önbizalmatlan és utálkozó látására. A külföldi irodalmakban sem ismerek könyvet, amely kitűnő adalékok ekkora gazdagságával, ily őszinte, ily mélyre világító és ily plasztikus képét adná a zsidó meghasonlottság kifejlődésének...

A kép, amelyet mindezekből a regényekből a magyar zsidóságról nyer az ember, bizony nem valami hízogó. Sivár életű, kapzsi kereskedők, műveltségüket fitogtató sznobok, a keresztény társadalom szokásai és „előkelő” vallása felé

kapaszkodó dezertőrök, minden ideáltól elszakadt nihilista élvhajászok: ezeket láttuk legtöbbször. És itt-ott egy-egy tiszta és melegszívű anyát s a kultúrának egy-egy őszinte rajongó pionirját. Szigorú kép? Bizonyára. De ki meri mondani, hogy igazság nélkül való? Mintha — bár némán és talán akaratok ellenére — arra utalnának ezek a regények is, hogy a magyar zsidóságnak is el kell telnie annak az erkölcsi megújulásnak az eszméivel, amely a nyugati zsidóság lelkét az utolsó évtizedekben megtisztította és felemelte....

Somlyó Zoltán: Zsidótemplomban . . .

— A látymányosi új zsidótemplom megnyitására. —

*Mikor a jeruzsálemi templom
szent kövei a porba hulltak:
a kabátjukat bemetsző zsidók
valami nagy dolgot tanultak!*

*Szivük bánattal, szakálluk könnyel
telve, a mellüket verték:
felettük biztatón csillogott
a csillagokkal kivert ég...*

*S ki ahol volt: otthon, vagy a mezőn,
búzgón fogott imába.
S bár a szent templom már romokban hevert,
az Istent így is mind megtalálta...*

*Minden ház zsidó imaház,
ahol két zsidó összekerül!
Gyűljetek össze, jámbor zsidók
a megszentelt szentély körül!*

*És az örökmécs csöpp lángja alatt
küldjétek fohászotok az Égbe!
Mi zsidók örökre ott maradunk
Adonáj Jeruzsálemébe!...*

Kósa Lajos: A zsidó

*Ma:
az éjszaka minden réme rája
nagy acsarkodva támad.*

*Ma:
percnyi béke legvágyottabb álma
az álmok királyának.*

*Ma:
gyalázkodás sarával dobálják
és nem is dobhat vissza.*

*Holnap:
dicsére kigyúlnak a fáklyák, —
de sohse lesz ily tiszta!*

ZÁDOR ISTVÁN: A SZENTFÖLDI ÚTRÓL

Készséggel teszek eleget a *Mult és Jövő* megtisztelő felhívásának, hogy szentföldi utamról elmondjak egyet-mást olvasói számára. Nem vagyok sem politikus, sem közgazdász és így természetes, hogy semmiféle tendencia nem vezérett utamban és semmi hajlandóságom nem volt a „gazdasági krízis“-nek és okainak tanulmányozására sem. Mint művészt a Szentföld levegője, földje, flórája és a régi élet romjai érdekeltek elsősorban. De mély hatást tett rám az új zsidó élet virágzása, a zsidó kultúra renaissance-a is. Bejártam egész Erec Jiszraelt szélében-hosszában. Voltam az Émekben és csodáltam a zsidó chalucok önfeláldozó munkáját az ősi föld feltámasztásáért. Láttam a gyermekfalvakat és meghatottan állottam meg a szinte áhítatosnak mondható *gyermekkultusz* előtt, melyhez hasonlót sehol a világon nem tapasztaltam. Itt érezni igazán, hogy a gyermekben a jövőt becézik és féltik. Náluk minden gyerek a zsidó nép birtoka és jövődjének záloga. Ahol a kolónia felnőttjei a legszűkebb táplálkozást engedik csak meg maguknak, a gyermeket bőségben, abszolút tiszta fehérségben tartják.

És érdekes, hogy szinte csupa szőke gyermeket láttam és mind feltűnően szépek és fejlettek.

Jártam Galileában és láttam a hegyek között dolgozó zsidó kolónisták fanatikusan kitartó munkáját. Ott álltam a Szentföld védelmében elesett új hősök sírján. És ott járam a régi galileai kabbalisták sírjai között a csodálatos Száfet környékén és éreztem a régi évszázadok áhítatát a Luria zsinagógájában.

De én festeni mentem ki a Szentföldre és mondhatom, kevés helyen akad annyi festeni való, mint Palesztinában. A Karmel hegye a hajfai öböllel nemcsak mint Illés próféta fellépésének színhelye érdekes, hanem bátran mondható: *a legszebb és legfestőibb helye a világnak. Sokkal szebb, mint a nápolyi öböl a Pozilippóval.* És meglepett, hogy az egész Karmelen szinte mindenki magyar. Kulturmérnökök, építészek, orvosok, reáliskolai és műegyetemi tanárok, munkások és háztartási alkalmazottak beszéltek itt velem magyarul. Csodálkozásomra pedig azt felelték: „Hiszen Herzl és Nordau is magyar volt.“

Haifában egész művészkolóniával találkoztam. Itt dolgozik a Karmelre és a haifai öbölre néző pompás villája műtermében Hermann Struck, akivel rézkarcot cseréltünk. A technikum körül is egész művésziskola támadt.

Haifának mintegy ellenlábasa ma már nem a régi Jaffa, hanem a közvetlen hozzátapadó új *Tel-Aviv*, melyet zsidó kezek építettek a

Zador István: A Josafat völgye

Das Tal Josaphat

sivatag homokján. Tiszta zsidó város ez, ahol olyan a szombat, mint Londonban a vasárnap. Minden zárva és ünnepi hangulat tölti be az utcát.

Itt, az új művészet centrumában él Rubin, Tepper és még számos más művész, kiknek műveit a *Mult és Jövő* már több ízben bemutatta és méltatta. Sok magyarral találkoztam itt is. Hammeiri a nagy héber költő, az *Ember Tragédiájá*-nak fordítója kalauzolt nemcsak a városban, hanem a judeai kolóniákon keresztül is, Avi Shaul pedig többször „meginterjuvált” a nagy héber napilapok számára. Nappal festetem, rajzoltam és este hallgattam a héber színházak előadásait. És éreztem, mennyire igaza van Mayer-Gréfenek, aki elragadtatással ír a palesztinai színházokról: „Itt tárult fel előttem a zsidó lélek” — írja.

És mit mondjak Jeruzsálemről? Ahol az ember szinte látja az egymásra boruló rétegek alatt a sok ezer év kulturájának gazdag változatait. És míg az ó-városban káprázik a szem a Kelet varázsától, az új-városban ott emelkednek az új zsidó kultúra épületei. Talpiótról, Abel Pann villájának terraszáról lelátni a Holttenger kék vizéig és a Moabita hegység vörösén izzó sziklafaláig. Jeruzsálem is nemcsak emlékekben

gazdag, hanem gyönyörű természeti szépségekben is.

Természetes, hogy a keleti típusok is rendkívül érdekeltek. Mély hatással voltak rám a Szent Fálnál imádkozó zsidók, akik mihelyt észrevették, hogy rajzolom őket, elfordultak és haragos tekintetekkel mértek végig. Volt pillanat, amikor majdnem súlyos inzultusnak voltam kitéve, amikor észrevették, hogy vázlatkönyvemben lekaptam őket. De ezek a „fanatikusok” még így is rokonszenvesebbek voltak előttem, mint a Lurja zsinagógája előtt ácsorgó kedves száfetiek, akik csak tiz piaszter ellenében voltak hajlandók bejönni imádkozni, hogy vázlatot készíthessek az ódon templom belsejéről. Később aztán, mikor még egy rajzot szerettem volna csinálni, már csak 50%-kal fölemelt áron, azaz tizenöt piaszterért akartak imádkozni. — Jeruzsálemben felkerestem Kuk főrabbit és az öreg Sonnenfeld rabbit is, akinek patriarchális alakját szerettem volna vázlatkönyvemben megörökíteni, de az agg patriarcha tréfásan elhárította a modell-tisztséget. Áldással bocsátott el:

— Mondja meg a zsidóknak, hogy mindenki jöjjön legalább egyszer megnézni a Szentföldet és áldás lesz rajtuk és áldás az ön művészetén.

DR. HELLER BERNÁT: LEGENDÁINK

Szemelvények a Rabbik példából.

Rabbi Jósze a halálos ágyán.

Amikor R. Jósze megválni készült ettől a világtól, eléje járultak Izrael bölcsei. Sírva találják. Elbámulnak: mester, miért sírsz? Élted hosszat a Tórával fáradtál, tanítványt nagy számban neveltél. R. Jósze megmagyarázza: azért sír, mert nem segített viselni Izrael fiainak jármát, mert nem egyenlítette ki peres ügyeiket, viszályaikat . . . Pedig mindegyikünk olyan, mint a hajófenéknek egy-egy gerendája. Szükség van minden gerendára. Felelősek vagyunk egymásért, mint ahogy írva van (Deutr. XXIX. 14) a szövetség meg van kötve azokkal is, akik itt állanak, azokkal is, akik itt nem állanak. Arról pedig, ki Izrael berkeiben, igájában osztozik, áll a Szentírás szava (Prov. X, 25) az igazságos a világnak alapja. (Gaster 132.)

Volt-e a szamáranak szive?

Amikor Mózes Isten küldetésében Egyiptom királya elé járul, Pharao kevélyen szemébe vágja: ki az az Örökkévaló, akinek én hallgassak a szavára. (Exodus V, 2.) Oktalanságát a következő példázat szemléltetheti.

Egyszer megtették a szamarat vámszedőnek, az volt a feladata, hogy minden utastól a király részére szedje a vámot. Történt egyszer, hogy arra ment maga az állatok királya, az állatok ravaszával, az oroszlán a rókával. A szamár tőlük is követeli a vámot. Hiába inti a róka, ez itt a király, a vám a királyé, ő tehát nem fizet vámot. A szamár váltig kiáltja: innen tapodtat

sem mennek, míg a vámot meg nem fizették. Hiába minden tanács, minden legyintés, a szamár ^{megszokta} már nem tágít. Végül az oroszlán elveszti a türelmét s darabokra tépi az okatlan állatot. Meghagyja a rókának, taglalja szét. Titokban a róka megette a szamárnak szivét. Mikor most az egyes tagokat az oroszlán elé tálalja, ez keresi, követeli a szivet. A róka mentegetődzik: királyom, bölcsességed hogy gondolhat ilyet! Ha a szamárnak szive (= esze) lett volna, nem jutott volna ennyire, nem vesztette volna el a vámért az életét.

Pharao hasonlít a szamárhoz, Isten az oroszlánhoz, Mózes a rókához. Isten küldi Mózeset Pharaohoz: a héberék Istene küldött hozzád. Pharao megátalkodik: ki az az Örökkévaló? Erre Mózes panaszkodik Istennek, miért küldesz engem valakihez, akinek nincs szive (értelme)? (Gaster 244.)

Anak leánya.

Az óriás Anak leánya gránátalmának héját kidobja az ablakon át a kertbe. A héjában benne volt az Izrael küldte 12 kém, kik beléje rejtöztek. (Gaster 321.)

Egyetlen nemes szándék árán szerzett örök üdvösség.

Egy bűnös ember halála után Isten ítélete elé került. Könyörög, engedje vissza a földi világba, hogy bűnbánó életet éljen. Megkapja az engedélyt, de a második élete még bűnösebb, mint az első. Harmadszor is visszabocsátják — most sem jobb. Egy érdemre ezúttal mégis szert tesz: hozzájárul egy imádkozó közösség (minjan) kiegészítéséhez. Meghal s Isten elé kerül ép egy jó emberrel együtt, akinek viszont egyetlen bűne volt. Az ítélet úgy szól: a bűnös ember elkárhozik, de egyetlen érdeme jutalmául egy órát a paradicsomban élvez; a jámbor ember üdvözülni, de egyetlen bűne fejében egy órát a gyehennában tölt. Erre a bűnös ajánlkozik, hogy ő inkább magára vállalja a jámbor emberre kirott egy órányi gyehennát is. Erre Isten mindkettőjüket bebocsátja a paradicsomba. (Gaster 348.)

A tanuságtevő fa.

Egyszer egy keresztény ember pénzt adott kölcsön egy zsidónak, tanuságul híván Istent s a

Zádor István: Abrahám tölgyfája Hebronban

Abrahams Eiche bei Hebron

fát, mely alatt a pénzt átadta. Később a zsidó eltagadja a kölcsönt. A pörös ügy Rabbi Harizi elé kerül. A rabbi súg valamit a panaszosnak fülébe — ez eltávozik. A csalónak ott kell várakoznia. Végre türelmetlenül kérdi, mire várnak voltaképp. A rabbi válaszolja: „Elküldtem, hogy egy ágat hozzon arról a fárról, mely alatt a pénzt kölcsön adta.” „Oh”, kiált föl a vádlott, „hisz' akkor este előtt sem jöhet vissza”. „Fizesd meg a kölcsönvett összeget”, kiált reá a rabbi, „a fa tanuságot tett”. (Gaster 358.)

Zádor István: Mogrebiták a Panaszfal előtt

Mogrebiten vor der Klagemauer

Kis jótétnek nagy jutalma.

Egy gonoszéletű ember súlyosan megbetegszik. Ép főtt tojást hoznak neki, mikor az ajtónál szegény ember eledelt kér. A bűnös beteg, aki életében soha jót nem tett szükölködővel, a neki szánt tojást a kéregető szegénynek adja. Nemsokára meghal. Halála után megjelenik fiának álmában. Jótékonyságra inti. Ime ő, az atya, csak egyszer életében adott alamizsnát, ez az egy jótét kibillentette büneinek serpenyőjét s megóvta az elkárhozástól. (Gaster 397.)

A tanító a maga iskolájában király.

Egyszer egy király bemegegy egy iskolába. A tanító ott ül a katedróján, vesszővel kezében. A tanulók mélyen leborulnak a király előtt, a tanító azonban nem hagyja el katedróját. A király magához idézi s kérdőre vonja. A tanító hódolattal igazolja magát: „Az iskolában én vagyok a király. A tekintély vesztével oda van a fegyelem is. Én a gyermekeket a király iránti hűsége és tiszteletre tanítom. Ha én az iskolában más előtt leborulnék, többé meg nem becsülnének s elveszteném a hatalmat fölöttük. Így pedig becsületem és hatalmam nő, ha a király jelenlétében is megóvom. Itt azonban leborulok királyi színed előtt.” A király helyeselte a tanítónak magatartását. (Gaster 428.)

Az elszegényedett gazdagnak utolsó gyöngye.

Egy zsidó, aki nemzsidók közt élt, hogy környezetének kedvében járjon, lassanként egyre többet áldozott föl zsidó voltából. Egyszer, amikor a fejedelméhez volt meghiva, egyik ellensége fölfogadott néhány gyereket, hogy feléje kiáltás: „Zsidó! Zsidó!” A már csak alig zsidó

ennek hallatára aranypénzt szórt a zsidózó gyermekek közé. A király meglepődve kéri ennek magyarázatát. A zsidó példázattal felel.

Gazdag ember elpazarolja a vagyonát. Már csak egy drága gyöngye marad egykori gazdagságának emlékeül. Ehhez ragaszkodik. Amikor megszorul, nem adja el, csak zálogba veti. Amikor újabb és újabb kölcsönökkel megterheli, hitelezője meg akarja tőle vásárolni. De az elszegényedett ember áruba nem bocsátja. Ragaszkodik hozzá, hogy őt ismerjék el a drága gyöngy gazdájának.

Hasonlóan ő, a zsidó, is elpazarolta őseinek vallásos örökét. Szinte alig maradt fönn valami. De most ezek a fölfogadott gyermekek arra emlékeztetik, marad mégis valamije: az a tudat, hogy ő mindazonáltal zsidó. Arannyal jutalmazta meg a gyermekeket, amiért eszébe juttatták: még övé a gyöngy. (Gaster 429.)

A befalazandó gyermeknek három elmés kérdése.

Egyszer egy király elhatározta, hogy várost épít. Ki is szemelt helyet az építésre. Csillagjósai javalják a kitűzött helyet, csak azt olvassák ki a csillagokból, hogy bele kell falazni egy az anyjától önként följánlott gyermeket. Hosszú ideig nem akad anya, ki erre ajánlkoznék. Három év multán végül öreg nő hoz mintegy 10 éves gyermeket. Amikor odaviszik, hogy befalazzák, a gyermek így szól a királyhoz: „Engedj három kérdést intéznem a csillagjósokhoz; ha helyesen megfelelnek rájuk, akkor helyesen olvasták a csillagok jeleit; ha nem, nyilván félreértették.” A király teljesíti a kérelmet. A gyer-

mek kérdi: „Mi a legkönnyebb, mi a legédesebb, mi a legnehezebb dolog ezen a világon?” Háromnapi gondolkodás után a csillagjósok ezt a feleletet adják: „Legkönnyebb a pehely, legédesebb a méz, legnehezebb a kő.” A kis fiú föl kacagott: „Ezt a feleletet ugyan mindenki megtalálhatta volna. A legkönnyebb dolog a világon a gyermek az anyjának ölelő karjában; sohasem érzi nehézséget. Legédesebb az anya teje a csecsemőnek. Legnehezebb egy anyának, mikor oda kell adnia gyermekét, hogy befalazzák!” A csillagjósok megszegyenülnek, meg kell vallaniok, hogy hamisan értelmezték a csillagok szavát. A gyermek meg van mentve. (Gaster 434.)

Kettős értelmű jelképes beszéd.

Egyszer egy császár összehívta a zsidókat s kihirdette nekik, ha nem találják el a gondolatjait, kiirtja őket. A zsidók elrendelnek böjtöt. Egy siket ember vállalkozik, hogy ő megfelel a császárnak.

A császár fölemeli két ujját, a siket zsidó fölemeli egyik ujját. A császár fölmutat egy tojást, a siket ember kivesz a zsebéből egy darab sajtot. A császár marék gabonaszemet vesz kezébe s szétszórja; a siket zsidó összeszedi a szétszórt szemeket kendőbe. A császárt teljesen kielégítik a feleletek.

Utólag a zsidók megkérdezték a siket embertől, mi volt a jeleknek és a viszontjeleknek az értelme. Megmagyarázza nekik: „A császár kidugta két ujját, jelezvén, hogy velük kiszúrja két szememet, én jelzendő, hogy azt eggyel is megtehetem, kidugtam egy ujjamat. Aztán a császár fölmutatott tojást, jelezvén, hogy neki van eledele; én fölmutattam sajtot, nekem is van ennivalóm. A császár szétszórta a gabonaszemeket, én ezt bűnnek tartván, összeszedtem.”

A császár viszont a maga udvari embereinek ekkép értelmezi a jeleket és viszontjeleket: „Fölmutattam két ujjamat, jelezvén két istenséget, Istent és Jézust; ő viszont egy ujjával azt fejezte ki, hogy csak egy az Isten. Fölmutattam neki tojást, jelzendő Jézusnak csodás születését; ő fölmutatott sajtot, jelezvén, hogy Jézus emberi származású. A szétszórt gabonaszemekkel példáztam, hogy Isten széjjel szórta Izraelt; ő viszont azt szemléltette, hogy Isten összegyűjti a szétszórtakat.” (Gaster 443.)

A haletető, hetven nyelvet értő ember és gonosz felesége.

Egy jámbor ember megszokta, hogy bőven juttasson alamizsnát a szegényeknek. Egyszer azonban városnak emberei kimondták, hogy aki alamizsnát ad, az életével lakol. Szegény jámbor mit sem tehet ez ellen a tilalom ellen. De hogy adni vágyó lelkét mégis megnyugtassa, naponta elment a tenger partjára s egy cipó kenyeret beledobott a vízbe, hogy így megfeleljen az Irás

(Kóh. XI, 1.) fölszólításának: Bocsásd kenyeredet a víz színére (a tenger keblébe), napok multával majd megtalálod.”

Egyszer engesztelő nap előtti napon a többiekkel együtt a mi jámborunk is megfürdött a tengerben. Hirtelen vihar kerekedik s beledönti a tenger közepébe. Az emberek gúnyolódnak: „Lám a jótéteményeknek embere most benn van az ő tengerében”.

Amint a jámbor a tengerbe ért, köréje csődültek a halak. Egyikük fölismerte: „Ez az ember, ki mindennap egy cipó kenyérrel táplált minket”. El is vezette emberünket a mélységekbe s megmutatta neki a tenger kincseit: aranyat, ezüstöt, gyöngyöt, drágakövet. Majd választást enged neki: választhatja a mélység drágaságait vagy választhatja, hogy megtanul hetven nyelvet. A jámbor a hetven nyelvet választja. A hal megtanítja s azután visszavezeti a szárazföldre.

Szárazra érve jámborunk egy fa alatt dőlt álomra. Csakhamar hallja két hollónak beszélgetését: „Hadd vájjunk ki ennek az embernek szemét” mondja az egyik. „Ne tedd”, inti a másik, „talán csak szunnyad s elfog”. „Sebaj”, vág vissza az első, „majd csak elereszt. Mert innen oly helyre ér, ahol az út háromfelé elválik. Ha jobbra tart, vadállat tör reá, akkor is elereszt. Ha a középső utat választja, kincsre, gazdagságra talál, akkor is elereszt. Ha balra tart, rablók támadnak rá, akkor is elereszt.”

Értvén a madarak nyelvén, jámborunk jobbra tart, gazdag kincsre talál, elbocsátja a madarat, haza tér. Otthon elbámulnak láttára, de ő nem magyarázhatja meg nekik a sorsát, mert a hal csak azzal a kikötéssel tanította meg őt a nyelvekre, ha kalandjáról senkinek nem szól; amely napon elárulja titkát, halálnak halálával hal.

Nemsokára reá jámbor emberünk megházasodott. Nőül vett gonoszindulatú, kíváncsi asszonyt. Egyre zaklatta titkáért. A férfiú megmondta, hogy életét veti kockára. A kiméretlen nő csak nem enged. Végül már úgy érzi, nem bír ellenállani. Elhivatja a fiát, meghagyja neki, készítsen részére búcsúlakomát, mert ő halálra készül. Meg is mondta miért.

A fiú elmegy az ökörhöz. Ez köszönti: „Béke veled, uram és gazdám!” A fiú válaszol: „Nem viszonzhatom békeköszöntésedet, mert azért jöttem, hogy levágjalak s hogy husodból atyámnak lakomát készítek.” „Hát nem találsz mást, mint engem”, válaszol az ökör, „amikor az emberek mind abból élnek, amit az én lábam tapos, amint írva van (Prov. XIV, 4) az ökör erejében sok termés rejlik”. A fiú elszegyenkezik. Elmegy a juhhoz. Ez is a béke üdvözlésével köszönti. „Nem viszonzhatom békés köszöntésedet”, szól a fiú, „mert azért jöttem, hogy levágjalak s hogy husodból atyámnak készítek

lakomát". „Mást nem találtál, mint engem, holott énhozzám Izrael van hasonlítva, amint írva van (Jer. L, 17) eltaszított juh Izrael". Innen is megszegyenülten távozik a fiú s elmegy a kakashoz. A kakas szintén a béke üdvözlésével köszönti. „Nem viszonzhatom békés köszöntésedet, mert azért jöttem, hogy levágjalak s hogy husodból lakomát készítek atyámnak". De a kakas visszavág: „Miért ölnél meg engem? Én sok feleséget megregulázok s a te atyádnak egy nő miatt kellene meghalnia. Váljék el tőle. Ha visszatérítendő hozománya száz forintot tesz, adjon neki kétszázat s szabaduljon tőle.

Ekkor a fiú jelenti az atyjának, mit mondott a kakas. Az atya megfogadja a tanácsot, elválk a feleségétől s azontul békében él. (Gaster 449).

A halálra ítélt tolvaj megszegyeníti biráit.

Egyszer egy szegény ember éhségből lopott. Akasztófára ítélik. Amint a vesztőhelyre viszik, nagyfontosan odaszól a főtisztnek, hogy ő csodaszzerű titkot ismer, hogy mily helyrehozhatatlan kár volna, ha ez a titok ő vele sírba szállna, pedig ő hajlandó volna azt a király előtt föltárni: ha ő gránátalmának magvát elveti a földbe, annál a titoknál fogva, melyet atyja reá hagyott, arra képes, hogy éjszakán át a mag kikeljen, virágot, gyümölcsöt teremjen. A tolvajt elhosszú a király elé. Másnap a király udvari kíséretével kimegy arra a helyre, ahol a tolvaj már rájuk vár. Ekkor a tolvaj lyukat váj a földbe, kezébe veszi a gránátalmamagot, mondván: „Ezt a magot csak az dughatja be a földbe, aki soha nem lopott, soha el nem vette a másét. Magam természetesen, tolvaj létemre, nem dughatom be." Ezzel a magot odanyújtja a vezirnek. A vezir összeborzad, azt dadogja, hogy fiatal korában ő egyszer megtartott olyasmit, ami nem volt az övé. Sorra került a kincstárnok. Ez is szabódik, mert, hatalmas összegekkel lévén dolga, lehet, hogy többet, lehet hogy kevesebbet tett a pénztárba. Végül a király is kénytelen megvallani, hogy ő megtartott nyakláncot, mely az atyjáé volt. Ekkor megszólalt a tolvaj: „Ti mindannyian hatalmas, gazdag emberek vagytok, nem vagytok semminek sem híjjával, mégsem meritek ezt a próbavevő magot a földbe dugni; én pedig, aki inségből csekélységet loptam, akasztófára kerüljek!" A királynak tetszik a fortély, megkegyelmez a halálra ítéltnek. (Gaster 433.)

Rabbi Akibának levágottkezű leánya.

Rabbi Akibának első felesége kitünt jámborságával. 500 tanítványt látott el eledellel. Leányát is hasonló erényekre nevelte.

Halála után Akiba gonoszlelkű nőt vett el. Ez féltékenykedve mostoha leányára, elhatározza vesztét. Meghagyja a leánynak, hogy a mosó férfiú után vigye a ruhát, a férfiút pedig

fölbérli, hogy ölje meg a leányt. A férfiú megkönyörül rajta, életben hagyja, de levágja kezét-lábát.

Arra megy egy kereskedő. Szombat előestéje lévén, leszáll háts állatjáról, sátrat üt s elmondja imáját. A szegény leány Amen-t mond az imára. A kereskedő magával viszi, anélkül, hogy tudná, kinek a gyermeke — nőül veszi, aranyból csináltat neki kezet, ezüsből lábat. Fiuk születik. Anyja elküldi, hogy R. Akibánál (nagyatyjánál) tanuljon.

A mostoha anyja megtudja mi történt. Férének nevében levelet hamisít, elküldi mostoha leányának mostani családjához, benne azt írja, vegyék el aranykezet-lábát, kössék nyakára a csecsemőjét s keréssék el, mert nemtelen származású. A férj távollétében megfogadják a mostohának a szavát.

Az elkergetett nő csecsemőjével patakhoz ér. Ekkor megjelenik neki Elijáhu próféta s biztatja, mártsa be kezének, lábának roncsait a vízbe. A nő megteszi. Keze, lába újra kinő. Elijáhu kincset is mutat neki. Ennek segítségével vendégfogadót épít minden arra menő idegen részére.

Közben haza ért volt az ártatlan nőnek férje. Megtudta, mi történt feleségével, mostohájának besugására. Utnak indul, hogy megkeresse a nejét. Bolyongásain elér a vendégfogadóba, ahol feleségére és fiára talál. Boldogok egymással. (Gaster 450.)

Pap Izsák: Ki látja meg őket?

*Nagy-boldog legények
A csoda köd-sapkát
Hej, fejükbe csapták,
Ki látja meg őket?*

*Lenni, meg nem lenni:
Mindég lenni másnak,
Lelkükre álcáznak
Kopott szemfedőket.*

*Fényes nap-arcokra
Váltak vak arcot
Sok, bűnben marasztott
És kelleetlen vendég.*

*Gnómmá lapult hősök,
Vénné bujkált ifjak,
Ereszkedett ijjak,
Pórrá züllt nemesség.*

*Milyen ostor jöjjön,
Milyen szélvész tépjen,
Álca-oldó széken,
Köd-sapkákat bontó?*

*Hogy lássatok látni.
Láttassatok lenni
Ne bujdokló senki,
De igaz s oromló.*

GÁBOR IGNÁC: A HÉBER NYELV DICSÉRETE*

Juda Alcharizi Tachkemonijának (1220) bevezetése, melyben a költő azon kesereg, hogy a zsidók az arab nyelv („Hágár“, „Izmael“) kedvéért teljesen elhanyagolják a héber nyelvet és költészetet.

Én aludtam, de szívem ébren — hánykódott a vágyak tengerében, — mikor álmomból hirtelen — felriasztott az Értelem: — „Emberfia, ébredezz! — nem alvásnak ideje ez, — nyisd ki szemed, tekints széjjel, — nézd, *szent nyelvünk* mennyi veszéllyel, — bőszen ordító hadakkal — fogcsikorgató fenevadakkal — viaskodik egyedül — elhagyatva mindenkitül. — Siess tehát, segítsd meg őt — az életéért remegőt!” — És félénken feleltem én: — „Ezt a harcot vállalni hogy merjem én? — hisz győzelemre nincs remény!” — S ő szólt biztatva: „Ne feledd — harcokban én leszek veled. — Karommal megsegítek én — s mindenki a föld kerekén — meglátja, hogy általad csodákat mivelek én.” — Ezzel ajkamra tevé kezét — és a héber költészet tüzeit — lánggra lobbantotta bennem, — hogy zászlaját lobogtassam fennen, — hogy új dalokat énekelve — az idegennel versenyre kelve — feltámadjon a Próféták nyelve, — hírrel dicsőséggel telve. — Hogy mindenki újra lássa: — *szent nyelvünknek* nincsen mása — páratlan a ragyogása. — Minden szava egy tiszta tó, — a legmélyéig látható, — költészete kápráztató, — nincs szépségéhez fogható. — Ha fellebbenti fátyolát, — az ember szeme csodákat lát — és megérti egykori diadalát. — Valamikor nem is régen — a *szent nyelv* ott tündöklött az égen, — a csillagokig emelték fel — és most a porban jajveszékel. — Sorsát siratja keservesen — és nem hallgatja senkisem. — Zokogva kérdi: „Miért? Miért? — hogy engem ilyen szegény ért? — Bennem mi hibát leltetek, — hogy helyettem mást kedveltetek — és idegen nőt öleltek? — A kinyilatkoztatás idején — Sinaj lángoló hegyén — az Ur mellett ott álltam én. — A *szent ígéket* én ihlettem, — a frígytáblák tolmácsa lettem — és köröttem és felettem — ragyogott az égi fény, — a csodás isteni tünemény. — De most új nemzedék keletkezett, — mely rólam megfeledkezett — és idegen istenek előtt botorul — tömjénezve leborul, — mondván: Izrael nyelvét hagyjuk el — az Izmaelitáknak adjuk el, — vagy biztosabb, ha sírját ássuk, — soha még nyomdokát se lássuk! — Így a héber nyelvet megvetették, — mindig csak Hágárt dédedelgették; és Hágár házában sok szép dal születik, — és Sára meddőségét nevetik.

Amint e vers mondja:

* Gábor Ignácnak, a „Népszerű Zsidó Könyvtár“ szerkesztőjének e sorozatos kiadásban legközelebb megjelenő „Alcharizi élete és költészete“ c. kötetéből.

*Lelkemben vihar dúl minduntalan,
Ha látom: Hágár büszkén-boldogan
Szépséges gyermekek körében ül,
És Sára busul gyermektelenül!*

E könyvem gondolatát is az keltette bennem, — hogy dicsérni hallottam fennen — a nagy arab költőt, Al-Haririt, — dalai messzire elvitték a hirit, — bár versei közt nem egy akad, — mely a mi *szent nyelvünk*ből fakadt. — És ha ettől valaki kérdezné: — Hogyan kerültél az arabok közé? — azt felelné: „szüleim héberek voltak — és engem a héberek országából elraboltak“

Ezt a könyvet olvastam és szívem legott — nagy bánatosan felzokogott, — hogy az idegennek oly nagy a becsülete — és *szent nyelvünknek* csak teng az élete. — Egykoron oly gyönyörű, — most nincs ki rajta könyörül, — övé volt minden magvetés — s most osztályrésze megvetés, — fénylett mint a sárarany — s most ékessége a sárba' van. — Benne rejlett minden szépség — s most lenézi a hitvány népség, — rá röpíti a gúny nyilát, — mondván: „szépet rajta ki lát? — hisz ez a nyelv olyan szegényes, — költészete cseppet se fényes?“ — és nem tudják, hogy bennök a hiba, — mert nem hatoltak a nyelv titkaiba — és nem látták, kincse mily teméntelen. — Mint aki előtt hirtelen — elsötétül az ég boltja — s azt hiszi, a napnak támadt foltja, — mely fényétől fosztotta meg — és nem sejti, hogy az ő szeme beteg, — ez a tudatlan, balgatag tömeg — *szent nyelvünket* ócsárolni meri, — mert szépségét nem ismeri. — Szavát nem értik, fülük süket, — hályog borítja szemüket. — Mannát keresnek másfelé hiába — és rajta tapos mindegyikük lába. — Édes forrása mellett telepednek — s mégis szomjan elpednek.

Amint e vers mondja:

*Jaj a botornak, aki az Éden
Csermelye mellett szomjasan ül;
Ki lába előtt nem látja a mannát
S keresi másutt esztelenül.*

AZ „IZR. CSALÁDI NAPTÁR“ Fábíán Ferenc tanfelügyelő kitűnő szerkesztésében az idén is gazdag tartalommal jelent meg. A „templomi tudnivalók“ rovata a zsidó tudás valóságos tárházának mondható, dr. Edelstein Bertalan pedig mesteri összefoglalását adja a múlt év történetének. Az irodalmi tartalomból kiemeljük Kiss Arnold, Ötvös Károly, Fürth Margit verseit, Vida Jenő, dr. Schwarz Ernő, dr. Sós Ernő, Fábíán Tibor, Patai Edith, dr. Szemere Samu, Erdős József, Zsoldos Jenő, dr. Vajda Zsigmondné, dr. Fischer Izidor, dr. Friedmann Dénes, dr. Hajdu Miklós, Vidor Pál és Fábíán Ferenc cikkei. Szerkesztőség: Budapest, III., Ujlaki rakpart 44.

Zádor István: Ráchel sírja a betlehemi úton

Rachels Grab

FORRADALOM A BRISKI BIKKUR CHOLIMBAN*

Briskben, Litvániában, nem sokkal a község pusztulása előtt élt egy reb Sabsze nevezetű férfiú. Reb Sabsze a gyertyamártó, amint általában nevezték. — Sem gyermeke, sem jószága nem volt, feleségével elégedt jól-rosszul, abból, amit a faggyúgyertyákkal keresett, amiket minden csütörtökön elkészített a zsinagóga és az egész község péntekesti gyertyagyújtásához. De ezt a munkát csak úgy mellékesen végezte. Főhivatása szerint ő volt a betegsegélyző Bikkur Cholim „gabbe“-ja. Abban a testületben, melynek már beláthatatlan idők óta állott az élén, bontakozott ki teljes mértékben tehetsége és munkakedve. Ez betöltötte teljesen és nem vágyott semmi másra. Senki sem tudta, mikor választották meg „gabbé“-nak és megválasztották-e egyáltalában. De az obulust senki sem tagadta meg tőle. Forma szerint minden évben volt választás, de reb Sabsze nem vett tudomást róla. A Bikkur Cholim perselye nála maradt és ha valaki bajba jutott vagy

beteg lett, nem kellett mást tenni, csak jelenteni reb Sabszenak. Biztosan lehetett rá számítani, hogy rögtön megjelenik az orvos a betegszobán és kerül orvosság is, meg meleg leves. Éjszaka már ült valaki a betegágyon és virrasztott fölötte. Sőt már a családról is történt valahogy gondoskodás. És mindez olyan halkán és csöndben, mintha egy titkos kéz osztaná áldásait.

Mindenki tudta, hogy ezt reb Sabsze csinálja és hogy reb Sabsze utolsó garasát is erre fordítja. Honnan kapja reb Sabsze a pénzt ennek a nagy zsidó községnek minden szegénye és betege számára? Inkább azt kérdezhetnők, hol nem kap ő pénzt? . . .

Áll két ember a piacon és izgatottan tárgyalnak üzleti dolgokról, mintha a földből nőtt volna ki, ott áll előttük reb Sabsze.

— Zsidók, pénzre van szükségem!

Jönnek az ájtatosok az Istenházába, reb Sabsze fogadja őket a persellyel:

— Adjatok egy kopeket. — És ezt adnia kell mindenkinek. Természetes vám volt ez, ami nélkül egy zsidó sem mutatkozhatott a zsinagógában, a piacon, vagy bárhol másutt. Többet nem is kívánt reb Sabsze, mint egy kopeket, de enélkül a kopek nélkül senki sem sza-

* A „Luachblätter der Agudas Jisrael Jugendgruppe“ legújabb kiadványából.

badult tőle. Azokban az időkben még nem akadt zsidó Briskben, ki elmulasztotta volna a mindennapi imádkozást és így reb Sabsze üzlete teljes virágában állt. Valóságos csoda volt, ahogy a város minden zsinagójában szinte egyidőben feltűnt gyűjtőperselyével.

Esküvő volt, vagy körülmetélési ünnepély vagy eljegyzés, reb Sabsze sohasem hiányzott perselyével. Reb Sabsze tulajdonképpen sem goromba, sem tolakodó nem volt. De ellentmondani nem lehetett neki, olyan határozottan, olyan erélyesen követelte járandóságát.

Vásár volt a városban, reb Sabsze ott volt minden korcsmában, a piacon, a boltokban mindenütt. És ilyenkor kategórikus volt az intése:

— Ez az engem megillető vám minden jövedelmem. Ezer szegény várakozik rá. Ti jöttök, mentek, vesztek, eladtok, a jó Isten nyereséget ad és gondoljátok, hogy mindezt semmiért? Oh nem, testvérek, fizessétek, fizessétek meg, kell a betegeknek.

És senki sem mert ellentmondani vagy megtagadni a vámot; fizetett mindenki, ha reb Sabsze megjelent.

Azt is beszélnek reb Sabszeről, hogy egy napon eladta mennyországbeli osztályrészét. Ez a következőképpen esett meg:

A városkában lakott Burke a „vízhordó“, akit mindenütt mint durva és iszákos embert ismertek és megvetettek. Mikor egy napon lovacska az utcán leesett és fel sem kelt többet, reb Sabszehez rontott és megfenyegette, hogy a legszörnyűbbet fogja elkövetni, ha nem segít rajta.

Reb Sabsze tudta, hogy ezen az emberen senki sem fog segíteni. Vette hát pirosvirágos kendőjét egyik, perselyét a másik kezébe és megkezdte rendes utját házról házra, boltról boltra és senki sem merte hozzájárulását megtagadni.

Csak Hillel „az uzsorás“ kiabált, mikor reb Sabszet megpillantotta:

— A vízhordó Burke számára, annak a goromba fickónak egy kopeket sem adok.

— Burkenak ne adj semmit — csitította reb Sabsze — de a Mindenhatónak, áldassék a neve, nem tagadhatod meg az adományt.

— Ez nem jótétemény, ez bűn.

— Látod — mondja reb Sabsze — mint járok házról házra, ne hadd hogy hiába kopogjak ajtódon.

— Hiába? — nevetett Hillel. — Hát a mennyországbeli osztályrészed, a micvah jutalma?

— Nem azért teszem — felelte reb Sabsze. — A jutalom bizonyosan nem fog elmaradni, de én nem erre gondolok. Ha egy ember szenved, éhezik és önmagát akarja elemészteni, azon segíteni kell! Minden egyebet, jutalmat, mennyországot, szívesen neked ajándékozok . . .

— Szavadon foglak — lelkesedett Hillel. — Mondj le a micvah jutalmáról, fizetek egy fél rubelt.

— Fél rubelt? Ugy látszik olcsó vásárlásokhoz vagy szokva. Nem kedvesem. De három rubelért tied a micvah jutalma.

Hillel belement az üzletbe és leszámolta azonnal a három rubelt.

Következő reggelen az egész város tudott róla, de reb Sabsze nyugodtan viselkedett.

— Az én elszámolásomhoz az Örökkévalóval, áldassék a neve, senkinek semmi köze. A három rubelért pedig, amit Hilleltől kaptam, veszek Burkenak egy új vizeskannát. A régi már rossz és a lovacska már úgyis együtt van a pénz. Ha a jó Isten le is vonja nekem ennek a micvahnak a jutalmát, még mindig megmarad Burkenak a gebe és a kanna és el tudja tartani feleségét és gyermekeit . . .

Régóta már minden péntek esti istentisztelet után a szegény vándorokat reb Sabsze elosztotta a hitközség tagjai közt. Éles szemmel és bölcs tapasztalattal választotta ki mindenkinek, amit kívánt. Tudós kellett az egyiknek, jó megjelenésű a másikkal, a harmadik súlyt helyezett a rendes, tiszta öltözékre, a negyediknek olyan kellett, ki sokat utazott és sokat tudott mesélni. És reb Sabsze győzte minden rendű és rangúval. Az utolsókat, az egész szegényeket és rongyosokat, a bénákat és vakokat és egyéb nyomorultakat, akik csupán éhesek voltak, ő vitte haza. Ki is fogadna más ilyen vendégeket az asztalnál. Feleségének, Frummenak szokta mondogatni:

— Csupa nagy urakból áll a hitközségünk; csak nagyot, szépet és tudóst akarnak. Atyánk az Égben nem ilyen válogatós, mindennap asztalához engedi az összes embereket, jókat és rosszakat, szépeket és nyomorultakat . . . Mi a magunk részéről utánozzuk őt . . .

Frumme igaz szívvel nevetett és igazat adott az urának. Így teltek hosszú évek mindenki meglepésére. Tudták, hogy ügyük jó kezében van és gondoskodik szegényről, gazdagról. Tudták, hogy sok-sok ezres kerül évente felosztásra és meg voltak elégedve.

De felnőtt az új generáció és tiltakozik az ilyen gazdálkodás ellen.

Reb Sabsze pénzt gyűjt. Küld orvost és orvosságot a betegeknek. Ez jól van így és rendben. De hol marad az elszámolás, hol a rend? Miért nem állítanak fel költségvetést, hogy ismerjük a bevételeket és kiadásokat, hol vannak reb Sabsze könyvei?

Hallja ezt reb Sabsze és értetlenül vonogattja a vállát:

— Mi az hogy „könyv“ — kérdezi. — Hát beirtam-e én valaha a saját üzleteimet? Jegyeztem-e valaha, mennyi fagyut vettem a mészárosnál és mit kaptam a gyertyákért?

Minek a „könyv“, ha az Isten nyereséget nem ad. Ez csak munkát jelent, idővesztést és fejtörést.

De a fiatalság nem elégszik meg ezzel az érveléssel, választási agitációba fog, amelyik egyre vadabb formákat ölt. A választások előtt lázadás tör ki. Reb Sabsze megfosztani az állásától lehetetlen; mert állásban vagy anélkül, persellyel vagy anélkül, ő zavartalanul fogja végezni munkáját és a szegények és betegek úgy mint annakelőtte, megtalálják majd a hozzá vezető utat. De azt akarják, hogy második „gabbe“ is választassék, aki reb Sabsze mellett a „könyvet vezesse“.

Az ifjúság keresztül is viszi akaratát és valóban választottak egy másodelnököt. De változni semmi sem változott. A szükségét szenvedők újra csak özönlöttek reb Sabszehoz és ment minden ügy, mint azelőtt. A választások előtt minden évben megújult a lázadás, azután maradt minden a régi-ban. De a hatodszor is megisméltendő forradalom után türelmetlenkedni kezdett a fiatalság. Maguk közül választottak előljárót. Ez már másnap a választás után reb Sabsze elé állt:

— Ne vedd rossz néven, reb Sabsze, könyvre kérek pénzt, hogy vezessem a bevételeket és kiadásokat.

— Pénzt könyvre? — csodálkozott reb Sabsze. — Honnan vegyem a pénzt? Itt tejet kell vennem egy szegény melamednek, aki egész agasztóan köhög . . . Amott a patikusnak kell megfizetnem az orvosságokat, amiket a mult héten vettem. Lázárnak, a péknek eltörött a mankója és ujat kell venni, hogy munkába mehessen. Töröm a fejem, hogy honnan lehetne mindezt előteremteni és ti itt könyvvel jöttök nekem . . .

Komolyan dühös lett erre a fiatal kollega s jelentést tesz a hitközségnek.

— Nem dobunk többet a perselybe!

— Betiltjuk a gyűjtéseket!

— Elszámolni, elszámolni — kiáltják.

De szól siránkozva reb Sabsze:

— Mondok én nektek valamit, gyerekek. Elszámolást akartok, csináljatok elszámolást. De hogy adhatok én arra pénzt. Kell a betegeknek. Itt van Jente a mosónő, gyermekágyban fekszik és nincs otthon semmije. Vegyek hát egy rakás fát, hogy meleg szobája legyen, vagy nektek könyvet a kiadások bevezetésére . . .

Ez hatott. A fiatalok előszedték megtakarított pénzecskéjüket és együtt volt a könyvre a pénz.

Zádor István: Dávid király utca Jeruzsálemben

Reb Sabsze ismét sírt és könyörgött.

— Legyetek hosszú életűek jószágotokért, kedves gyermekeim, de legyen eszetek és adjátok ide azt a pénzt. Selig, a szatócs súlyosan megbetegedett, eret kell vágni rajta és fizetnem kell az orvost.

És addig sír és erőszakoskodik reb Sabsze, míg a pénzt valóban átadják.

— De mi lesz a könyvvel? — kiabálják.

— Könyv — mondja reb Sabsze — csakugyan kár, hogy nincs könyvem, mert ha lenne, rögtön eladnám, hogy megtalpaltassam ennek a fiúnak itt a cipőjét. Nem látjátok, hogy félig meztláb jár a chéderbe? És Józselnek, a suszternek új szemüveg kell, különben egészen elveszti a szemvilágát. Nem fontosabb ez a ti ostoba könyveteknél?

Az ifjúság föladta a játszmát. Hajótörést szenvedett a forradalom.

Zádor István: Rabbi Akiba sírja Tiberias mellett

Das Grab Rabbi Akibas bei Tiberia

Kiss Arnold:

HAROM GYÁVA . . .

Három gyáva zsidó fiút
Párizsba kergettek —
Éjjel-nappal könnyvet bujtak,
Sokat dideregtek,
S közölük az egyik fiú
Addig koplalt, fázott,
Amíg aztán ágnak esett,
S kora sírba szállott —
Messze idegenbe'
Tették le a földbe,
Pulyatestű, gyöngé,
Gyáva, zsidó fajzat!

A másik meg — neveltséges —
Egy szál kardra állt ki,
Azt harsogta: hogy ne szidja
A magyart künn bárki!
Gyáva zsidó! Mért fáj neki:
Hogy hazáját bántják?
Ugy kell neki! vesén szúrták,
Nyomorékká vágták —
Ostoba fajánkó!
Egy kopogó mankó

Untalan dübörgi:

Gyáva, zsidó fajzat!

A harmadik?! Összetörte
A nyomor keserve,
Hazajött és bejuthatott
Honi egyetemre —
És egy napon reátörtek,
— Menjen el a kedve! —
Gyomron rúgták, rátapostak
Ötvenen az egyre,
Ötvenen is verték,
— Hadd tanuljon leckét! —
Mért száll szembe száz fokossal
Egy szem zsidó, gyáván?!

Bródy László:

A SIRALMAK KÖNYVÉBŐL.

„Én vagyok a sanyarúság-látott
ember az ő haragjának vesszeje
miatt. (Jerémiás Siralmai III. 1.)

Tegnap mosolygott rám az Isten
ma haragszik rám a Teremtő.
A hangom volt csörgő patak
és néha zúgott, mint az erdő.

Megsokasult bennem a bánat,
mint májusi kertben a rózsák.
Megégette már bűn a számat
s a lelkem fölsebezte jószág.
Voltam a szél a bérctetőn,
melytől a tölgyek megremegtek
s tikkasztó nyári délverőn
hűs fuvalom az embereknek.

Virágot öltem durva kézzel
és elszántan jártam a napban,
de áhitatos arcomat
a holdsugárban megmutattam.
Kezdettem harcot százszor is
megfoghatatlan fegyverekkel
és már elestem százszor is,
azt hittem, sohasem kelek fel.
Játszott pogány gőg is velem
és lázadások láncra vertek
és belémmart a gyűlölet,
kövezzetek, kövezzetek meg!

Arnyék vagyok és fény vagyok,
szelid tó és fölhevart tenger.
Irgalmas Isten, én vagyok
a sanyarúság-látott ember!

ZÁDOR ISTVÁN SZENTFÖLDI RÉZKARCAI

Zádor István utja Budapesttől Jeruzsálemig nem volt olyan egyszerű, mint azoknak a zsidó művészeknek utja, akik Odesszán, Varsón, Berlinen, Párison át jutottak el kanyargó, de biztos vonalon az új zsidó renaissance és az ősi Biblia fölszentelt földjére. A legendás távolság Makótól Jeruzsálemig még hosszabbra nyulik Szolnokon át. Nem annyira geográfiai, mint inkább elfogult „etnográfiai” okokból. És Zádor István első nagy érdeme, hogy úttörőnek állott be. Felismerte a szükségességét annak, hogy művészi kapcsolatot teremtsen távoli tengereken át azzal a szent földdel, melyet egy csodálatos történeti föltámadás oly közel hozott minden rajongó, tiszta lélekhez. És én láttam Zádor Istvánt rajongani. Amikor ünnepi áhitattal készült a nagy utra és a szive szinte megfürdött a Szentföld sejtésének tiszta sugaraiban. Amikor együtt ültünk Abel Pannal, aki beszélt a Karmelről, a Libanonról, a Genezárethről, Galilea hegyeiről és a judeai sivatagról és Zádor István átszellemülten hallgatta és szívta magába a szavait és a kissé mereven rezervált arisztokratikus arcra az ifjú lelkesedés pirossága ült ki és a grafikai hűvösségre fixirozott szemek elmerengtek messze, messze, színesen ragyogó napkeleti tájak felé.

Zádor István hazajött a Szentföldről, meggazdagodva művészi élmények bőségével. Magával hozta a boldogan telerajzolt palesztinai mappát, mint „bikurim”-ot, első érett gyümölcsöt Erec Jisrael illatos kertjeiből. Itthon újra átéli és a rézkarcoló fűrgé tűjével élénk varázsolja és megláttatja mind, amit művészszemmel, elmélyült lélekkel látott. Jeruzsálem zegzugos-boltíves utcáit, miken évezredek árnyékai rezeznek. A panasz falát, a gigantikus ősi kövekhez szinte hozzátapadó imádkozókkal, Josafát völgyét a földből kibukkanó beszédes sirokkal. A Damaskus-kaput égbe nyuló fantasztikus toronydíszeivel. És Hebront, Betlehemet, a Jordánt és a Holttengert és mindent, ami ezrek meg ezrek szívében él mint távoli ígéret vagy elérhetetlen álmom.

Vannak Zádor István mappájának lapjai, milyeneket hiába keresünk az eddig annyiszor megrajzolt és annyiféleképpen megkomponált szentföldi tájképek között. Minden Palesztinát járt művész többször próbálkozott Ráchel sírjának halk misztikumával. Zádor rajza nem a nyitott betlehemi útról mutatja a siremléket, hanem a tulsó lejtős oldalról, ahonnan megdöbentő monumentálitással emelkedik ki a mauzoleum a néma sirok mögül. Rabbí Akiba tiberiasí sírját sem rajzolta még senki így átfogó természeti szépségében, amelyért a régiek is oly

irigylőn boldognak mondták a nagy mester nyugovó helyét.

Zádor István szentföldi mappája első sorban a régi Palesztina emlékeit öleli fel. Ennek sikere kétségtelenül arra fogja serkenteni a művészt, hogy másodszor is elzarándokoljon a Szentföldre és ekkor főképp az új életre irányítsa szemeit és az új zsidó kulturával keresse a benső kapcsolatokat. De már ez az első szentföldi mappája is a szent sirok és holt romok mellett a feltámadott föld és az ujjászületett élet maradandó értékű pompás dokumentuma.

P. J.

MENACHEM GENESSIN

Husz esztendő előtt jött Palesztinába, mint ifjú színész, hogy megalapítsa a „Héber színpad barátai” körét. Nem sok fantázia kell hozzá, hogy elképzeljük az akkori színművészi lehetőségeket Palesztinában, akár technikai, akár művészi szempontból. Primitivnél is primitívebb eszközökkel rendezték az előadásokat, modern értelemben vett dekorációnak még csak nyoma

Genessin „Az örök zsidó” szerepében, Habima

A telavivi Színházegyesület színiiskolája és házi színpadja a Rothschild park mentén,
az építkezés befejezése idején

Das hebräische Theater in Tel-Aviv

sem volt, a színészek pedig: jóakarátú és tán némi tehetséggel megáldott, de minden művészi légtől idegen dilettáns kolonista fiúk és munkások. S a fiatal „Jisuv”, — melynek több mint fele „chaluka” és jesiva-elem volt, mely természetszerűleg teljesen távol állott az új-heber kulturális törekvésektől — mégis mily sok szeretettel és lelkesedéssel fogadta Genessin munkáját.

Többnyire népies és népszerű előadások, melyeknek tárgya a zsidó népeletből és a jiddis irodalomból volt véve, képezték e kisigényű, de nagyjövőjú színpad tartalmát. De az előadások nyelve héber volt és ez maga forradalmat jelentett. Maguk sem tudták e színpad tagjai, hogy milyen szolgálatot tesznek a héber nyelvnek, mily sok új tartalmat adnak bele és mily nagy lehetőségeket nyitnak meg számára.

De tudta Genessin! Ő érezte, hogy az új-heber népeletnek egyik fontos oszlopa a héber színpad, a héber előadás; ő tudta, hogy az új-heber kulturának egyik legfontosabb szervi funkcióját indította meg.

De ő nem elégedett meg ezzel a provinciális próbálkozással. Visszamegy Európába tanulni, később belép a *Habima*-ba, melynek Cemach mellett vezérszerepet betöltő tagja marad éveken keresztül. Ott látjuk őt az oroszországi héber színpad legelső szárnypróbálgatásainál, emelkedéseinél s ott van még akkor, mikor a világhír veszi szárnyaira a moszkvai héber színtársulat nevét.

Ott van a legvadabb, tomboló bolsevizmus veszélyteli idejében és elkeseredetten, bátran védi társaival együtt egy ellenséges tenger közepén az oroszországi héber kultúra utolsó ments-

várát. S mikor börtönnel és száműzetéssel fenyegetik őket, nem rettennek meg: éppen Genessin felel a Cseka megbizottainak: „Ezt a fenyegetést váltsátok be, ezt látni akarjuk! Tegyétek az ember és a kultúra szabadsága nevében!”

Szenvedések és megpróbáltatások tüzeiben lett naggyá a *Habima*, európai és amerikai körutja egy végetnemérő diadalút volt, amely megszerezte számára a nyugati művészvilág elismerését. De Genessin már nem élvezi e diadalokat, melyeknek érdeme őt is megilleti, amelyeknek alapjait ő is építette. „Az én utam Palesztinába vezet, — ott

hívás és munka vár reám!” — mondotta társaival három évvel ezelőtt. S visszajött Palesztinába, hogy folytassa azt a művészi alkotást, amelyet husz év előtt megkezdett. Genessin „Habima” tagja marad, Európában maradt társaival a legbensőbb viszonyban van, — de utjaik e ponton szétváltnak. „Habima” úgy érezte, hogy még hivatása van Európában (sőt legutóbb egy töredék Cemach vezetése mellett Amerikában telepedett meg), Genessin pedig eljött rendezőnek Palesztinába, hogy új fejezetet nyisson a héber színművészet történetében és lehetőségeket az eredeti és modern héber dráma számára, amelynek az ősi földből kell kisarjadosni és a föld szelleméből táplálkozni.

Ennek az új fejezetnek máris igen sok szép és biztató állomása van, melyeknek méltatása még nem volna időszerű. De néhány igen sikerült előadás, a héber deklamáció nemesítése és művészesítése, az „Erec Jiszrael Színház Egyesület תיאטרון ארץ-ישראל” (röviden: „Tay”) megalakulása és ez utóbbi égisze alatt a Genessin-féle stúdió működése, mely új és igazi héber művészgenerációt van hivatva megteremteni, — mindezek súlyos és biztató lépések a héber művészet tökéletesedése terén.

Genessin műve virul és fejlődik. Nem hiába szenvedett és türt az ő nagy ideáljáért. Vérbeli művészre valló törhetetlen igyekvése és harca, nagy és nemes tehetsége végre utat mutat a jövő zsidó színművészetére felé, amely a tradicionális multat és az épülő jövőt erős és izmos új-heber kulturalkotásban fogja egyesíteni.

(Tel-Aviv)

Mordechaj Avi-Shaul.

ZSIDÓ SZÁRMAZASU PÜSPÖKÖK ÉS A LIMPIEZA AZ INQUISITIO IDEJÉN

— Egy lap a zsidó faj történetéből. —

spanyolországi zsidóság történetének tragikus fordulópontja nem 1492, a kiűzés éve, sem 1478, az inkvizíció törvényesítésének éve, hanem egy száz évvel előbbi dátum: 1391, a fanatikus izgatástól megérelt és kilobbantott kényszerkeresztelések és tömeges vérfürdők éve. Ez évben veszi kezdetét a hitközségek (aljamák) lassú felbomlása, ez évben válnak a zsidó tömegek marannusokká, titkos zsidózókká, másrészt ez év érlelte meg sokakban azt az elhatározást, hogy a zsidósággal végkép szakítsanak és mint keresztények a vezető spanyol családokba beolvadjanak. Ez utóbbi kategóriát nevezték *nuevo-christianos*-nak, *új-keresztények*-nek vagy *conversók*-nak, utódaikat pedig vagy ugyanúgy, vagy *descendientes*-nek, *leszármazottak*-nak, ezzel is jelezvén zsidó fajiságukat.

Az egész XV. század Castiliában azt a tendenciát mutatja, hogy az újkeresztényeket el akarták különíteni az ókeresztényektől. De a kérdés megoldása nem volt egyszerű, mert egyrészt a gyakorlat azt lehetetlenné tette, másrészt — s ez még fontosabb és érdekesebb — ez a felfogás beleütközött a fennálló kánonjogba. V. Miklós pápa bullája például kereszténytelennek tartja ezt az elkülönítést s ezt a felfogást tükröztetik vissza a castiliai királyok törvényei. De a fokozatosan megmérgezett közvélemény és az állandó izgatások hatása alatt 1449-i *Sentencia Estatuto* szembehelyezkedett úgy a római kuria, mint az uralkodók felfogásával s a conversókat törvényes uton megfosztotta minden közhivatal viselésétől. Ezt 1483-ban a zsidók iránt rosszindulatú IV. Sixtus bullája is elismeri.

Mindezeknek az intézkedéseknek csak akkor jelentkeztek komoly hatásai, mikor a pápai bulla azt elismeri, egyszersmind ugyanakkor (1480—1485) az inkvizíciós törvényszékek felállítását Ferdinánd pressziója következtében elrendelte s Torquemada avilai dominikánus priort Aragonia és Castilia területére egyelőre egyik főinkvizitorná kinevezte. Torquemada az uralkodópár

teljes bizalmát birva, egymaga állapította meg a rendszabályokat, amelyek a marannusok és conversók teljes kiirtását célozták. Hogy eszüközeiben mennyire nem volt válogató, azt mutatja egyebek között az az eljárás, amit a főpapság ellen tanusított. Legfőbb gondja az volt, hogy a püspökök addig élvezett ama jogát, mely szerint az inkvizíció hatásköre alá nem tartoznak és egyenesen Rómától függenek, megsemmisítse. Egyenes uton ez nem ment könnyen, tehát közvetve kellett eljárni, mert a kánonjog szerint az inkvizíció megfigyelhette, tanuvalloásokat és adatokat gyűjthetett a gyanus püspökök ellen s azt felterjesztette Rómába, ahol Ferdinánd követe gondoskodott róla, hogy az uralkodó, illetőleg Torquemada intenciói szerint intézzék azokat el.

Ebben az időben — a XV. század végén — *hat zsidó származású püspök volt Castiliában*, akik valamennyien vezető szerepet játszottak és *Amador de los Rios* szerint a következők voltak: *Alonso de Burgos*, aki a legorthodoxabb katolikussá küzdötte fel magát és mindent megtett, hogy diócesisében az inkvizíciót minél előbb megszervezzék. A valladolidi püspök a szintén conversó *Alfonso de Valladolid* volt, úgyszintén a régi Ciudad Rodrigo püspöke, *Alonso de Palenzuela* is. Jóllehet ezek mindhárman a vezető egyházfőkhöz tartoztak, fent nevezett forrá-

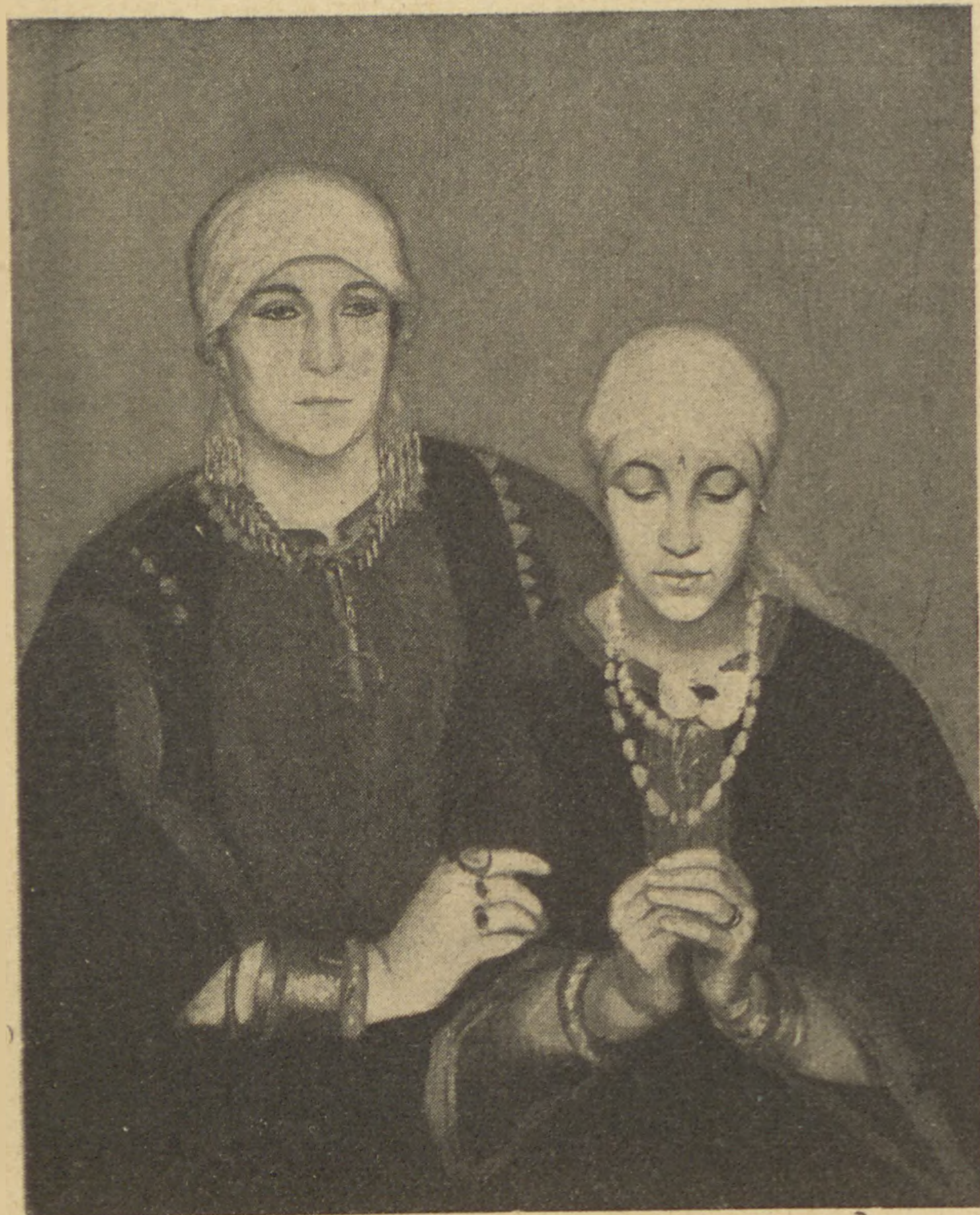
* Historia de los Judios en Espana 1894.

„Az átomfejtők“ (Jelenet „Belsacar“-ból a telavivi szinpadon)

sunk szerint, de korántsem játszottak oly nagy szerepet, mint *Davila* és *Aranda* püspökök, akik ellen Torquemada feltűnést keltő támadását megindította, felvetve az egész új-keresztény-kérdést, melyből ő egész egyszerűen zsidókérdést csinált.

Juan Arias Davila ekkor, 1490-ben, nyolcvanadik évét töltötte be. Családja a legismertebb conversó-család volt, amely arisztokratákkal vegyült, de fajilag ő maga még zsidó volt. Családi palotájuk máig megvan Segoviában, ahol született és ahol mint püspök lakott. Segovia, mint Toledo egész környéke, ősi zsidó fészek volt, melynek községe egészen 1390-ig virágzott,

Max Nordau: Yemenita nők Jeruzsálemben

de attól kezdve a tömeges konvertálusok létszámát sokszorososan meőtizedelték, viszont a conversók a városi lakosság jelentékeny részét tették ki. A püspök, *Davila*, meglehetősen érdekes renaissancekori jelenség. Hosszú élete és aressziv természete, melyet magas életkorában is megőrzött, arról tesz tanuságot, hogy rideg aszkéta életet élt. Segovia város történetírója, *Colmenares* is így állítja őt be és kiemeli papi buzgólkodását, amely úgy látszik teljesen megfelelt a XV. században Castiliában felébredt tulzó fanatizmusnak. Ehhez képest benne, a zsidófajú püspökben a zsidók iránti gyűlölet éppen úgy megvolt, mint számos más kartársában. *Davila* püspök ennek már 1461-ben, tehát jóval az inkvizíció előtt, jelét adta. A diöcésisé-

hez tartozó Sepulveda városban egy husvét napján a fanatizált nép vérvádmesével állott elő s ennek következtében *Davila* püspöki hatáskörében a sepulvedai hitközség tizenhat vezetőjét, köztük *Salomo Pico* rabbit letartóztatta, majd rövidesen hetet közülük elevenen megégettetett, a többit pedig felakasztatta.

Ezen elképesztő középkori barbárság mindenetre azt a hitet keltené, hogy később, mikor az inkvizíciót törvényesítik, *Davila* az első lesz azon egyházfők közt, akik azt támogatni fogják. És épp ezen a ponton válik *Davila* alakja érdekessé, mert itt ugrik ki a conversó. Mikor Torquemada megszervezte az első inkvizíciótörvényszékeket, Segoviának is szánt egyet. Ekkor *Davila* nemcsak Torquemadával, hanem magával az uralkodóval is bátran szembehelyezkedett és minden lehető módon tiltakozott a tribunál felállítására ellen. Emiatt azután őt, aki ezen eset előtt már 20 évvel zsidókat égettetett meg, egyszerűen megtették zsidónak, vagyis judaizálással vádolták. Az adatokat ellene Torquemada gyűjtötte, mert csak ennek alapján lehetett az ügyet Rómába felterjeszteni. Amikor *Davila* látta miről van szó, éjnek idején kikapartatta szülei és ősei csontjait a konventből, ahol temetve voltak, nehogy tanubizonyság legyen arra, hogy valóban zsidó rítus szerint vannak eltemetve. Ezen vádak miatt azután Torquemada Rómába idéztette, hogy szabaduljon tőle. *Davila* azonban közben meghalt.

A másik igen jelentékeny és sokkal szimpatikusabb zsidófajú püspök *Pedro de Aranda* calahorrai püspök volt. Ez utóbbi püspökség birtokosa egyszersmind a castiliai államtanács elnöke is volt. Ez volt *Aranda* is s így érthető, hogy nem csekély botrányt okozott, amikor Torquemada őt is kikezdte. Minthogy *Aranda* atyja is jelentékeny ember volt s férfikorában keresztelkedett meg, azért ennek emléke ellen indított Torquemada támadást a valladolidi tribunál segélyével. A terhelő adatokat szintén Rómába küldték, ahová beidéztek *Arandát* is. A vádat kiterjesztik hamarosan személye ellen is és pedig nem egészen alaptalanul. *Buchardus*, VI. Sándor majordomusa s egy kitünő napló szerzője a vádat „marrannia” szóval jelöli. *Arandát* őrizetbe vették s átszállították az Angyalvárba. Az egyházi biráskodás degradálta *Arandát*, aki börtönben halt meg.

A legkiválóbb zsidószármazású vezető egyházfő kétségkívül *Hernando de Talavera*, Granada első érseke volt. *Talavera* korának legelső spanyol teológusa volt, jóllehet csupa obskurus vitairatok maradtak fenn tőle. Teljes zsidó származásához ma már nem fér kétség, mert úgy *Pulgar*, mint *Petrus Martyr*, valamint *Pedrasa*, a granadai egyházmegye történetírója tanúsítják azt. Tizenkét éves volt, amikor beadták az akkor tudományosságáról híres Jero-

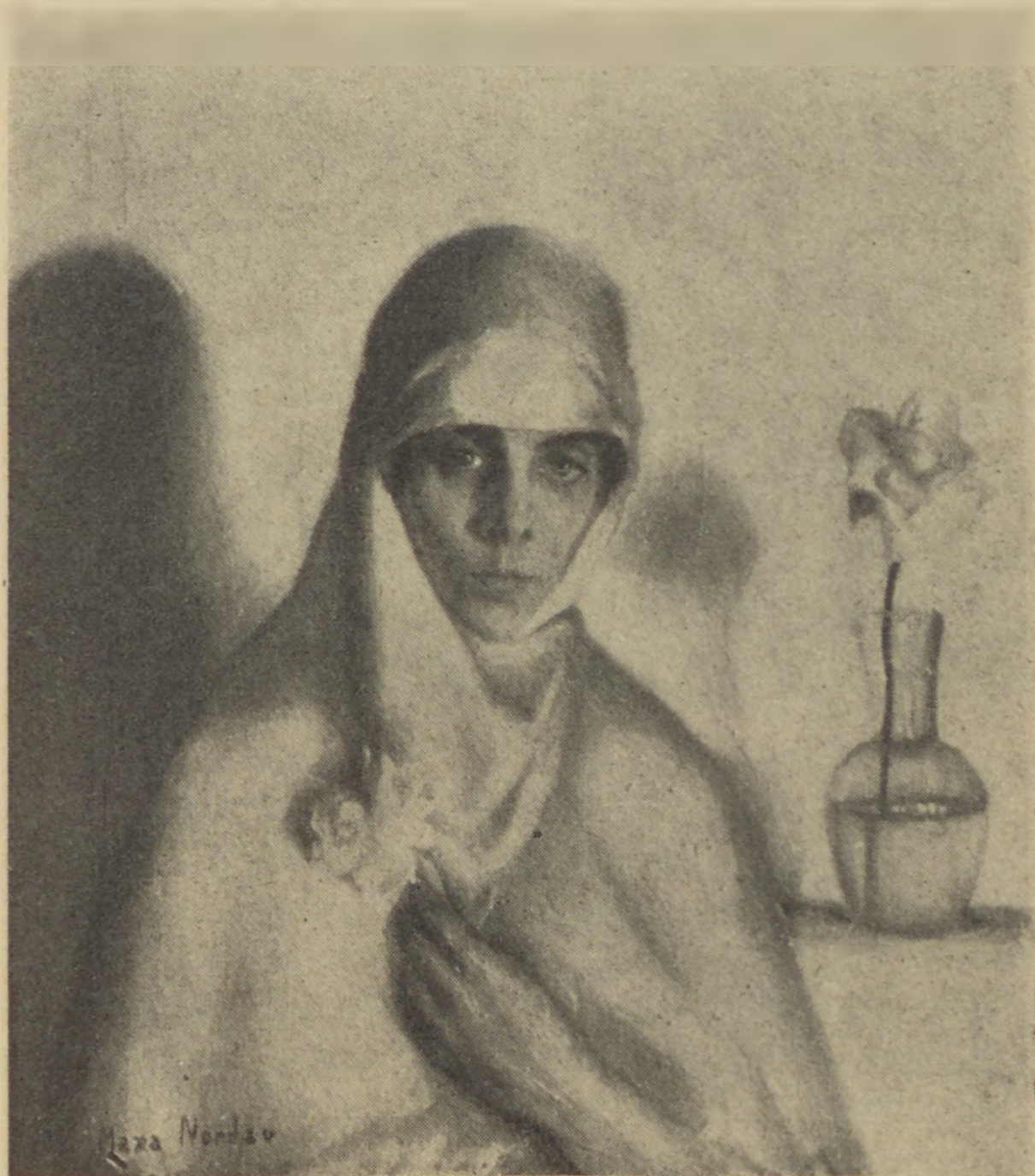
mos-rendbe s ő szerzetesi csuháját érsek korában se tette le. Erről a rendről, melyet később felrobbantottak, külön volna érdemes beszélni, mert ez volt az a rend, mely a legtöbb zsidó taggal dicsekedhetett, sőt valósággal tele volt nemcsak új-keresztényekkel, hanem marannusokkal, judaizálókkal. Ennek a szerzetesrendnek Guadalupeban levő kolostorában történt 1485-ben, amikor az inkvizíció-törvényt ott megszervezték, hogy az inkvizítorok *a kolostorban egy öreg zsidó Jeromos-rendi atyát találtak, amint az zsidó szertartás szerint, zsidó kegyesekben imádkozott.* Ekkor még nem volt az inkvizíció peres eljárása fixirozva, tehát hamar lebonyolították az ügyet. Gyorsan rözsét hoztak és ott *a konvent portáléja előtt, mint egy tuskót elégették a szobanforgó zsidó szerzetest, akiről megállapították, hogy teljes negyven évig gyakorolta a kolostorban a zsidó vallás szertartásait.*

Ebben a szerzetben nőtt fel és öregedett meg *Talavera érsek*, aki kinevezésekor nyolcvanadik évén felül volt s már előzőleg Izabella királynő gyóntatóatyja és bizalmasa is volt. Talavera kétségkívül érdekes egyéniség. Ellenében a többi zsidó származású püspök kollégájával, ő neki minden egyes cselekedete őszinte volt. Fiatalabb korában „*Tractatus contra judaeos*” címen zsidóellenes pamfletet írt, amelynek tartalma azonban nagyon különös lehet, mert később, egy félszázad múlva, ezt az inkvizíció bevonta, olvasását megtiltotta és mint ilyen szerepel a Valdez főinkvizitortól legelőször elkészített indexen, ahonnan csak a XVIII. század végén került le. Talaverát zsidózással vádolták meg és az érsek egész családját letartóztatták, a nőket tarturáztatták, úgyhogy azok maguk voltak kénytelenek terhelően vallani jótévőjük ellen. Lucero, cordovai inkvizítor gonoszságában annyira ment, hogy egy alkalommal letartóztatott 110 marannust és keresztényt, csupán azért, mert véletlenül egy Membreque nevű fiatal teológus prédikációját hallgatták. A letartóztatottak érdekében a tehetős marannusok Rómában időző bizalmi emberei óriási pénzáldozatokkal interveniáltak, de még mielőtt annak eredménye megérkezett volna, Lucero önhatalmulag *107 embert elevenen elégetett.* Ez volt a legnagyobb auto de fé, amiről tudunk. Közben egy politikai változás Deza főinkvizítor lemondására vezetett s a marannusoknak reményük volt arra, hogy Izabella jogszerinti utóda, Burgundi Fülöp felfüggeszti az

* Ez utóbbi tény nem közli egyik katolikus encyclopaedia sem, azonban Reusch német egyháztörténésznek az *Index verbotener Bücher* és *Index d. XVI. Jahrhunderts* c. két klasszikus művéből megállapítható. II. Ch. Lea, az inkvizíció tudós történetírója ez utóbbi momentumra nem terjeszkedik ki a *History of the Inquisition in Spain*-ben, melyben egyébként részletesen tárgyalja Talavera esetét.

egész intézményt, de ez nem vált valóra s így Talavera érsek ügyét Rómába tették át. Az új főinkvizítor, Ximenez bibornok nem állta volna utját az igazságos elintézésnek, azonban Talavera ezt már nem érte meg. Egy alkalommal processziót vezetett Granada szűk sikátorain, éppen a nagy esőzések idején. Az aszkéta életű aggastyán mezitláb vezette a menetet, aminek következtében meghalt, mielőtt felmentő ítélete megjött volna.

Ha a vezető egyházfők ellen ilyen hallatlan vakmerőséggel mert eljárni az inkvizíció, képzelhető, hogy kisebb emberek, főleg világiak ellen hogyan járt el. Amikor már kialakult az inkvizíció peres eljárása, akkor az ugynevezett

Maxa Nordau: Kose Blaoche

„limpieza” vagyis *vértisztaság vizsgálata az ükapákig visszamenőleg* minden vádlottnál kötelező volt. Ha a vádlott más ország részbe való volt, mint ahol pöre lebonyolódott, akkor egész levelezés indult meg a szülőhely hatóságaihoz a származás igazolása idejéből. A *limpieza* egész az örületté fokozódott és 1522-ben a Suprema, melynek elnöke maga a főinkvizítor volt, a judaizálók bármily késői leszármazottjainak megtiltotta a világi és egyházi rangviselést. Azonban ez csak papiroson történt meg, mert már 1539-ben, amikor *Juan de Tavera* bibornok-primás és főinkvizítor ezt a toledói egyházmegyében keresztül akarja vinni, a káptalan ellenállása miatt kénytelen volt azt visszavonni, t. i. rengeteg kanonok és prépost volt zsidószármazású. E pontnál ismét azt látjuk, hogy Róma liberálisabb

Sándor Erzsébet, kamarazenekesnő

(Vajda M. Pál fényképe)

volt, mint a spanyol klérus. A pápai legátus, *Thomas de Vio Cajetano* bibornok, kit a német reformáció történetéből ismerhetünk, annyira elszörnyködött eme barbárságon, hogy elvi kijelentést tett, melyben utalt arra, hogy Jézus és az apostolok is zsidók voltak s III. Pál pápa se ismerte el a spanyol klérus törekvését, de az utóbbi mégis kivitte, hogy *negyediziglen feltétlenül megvizsgálendő a származás*, jöllehet IV. Pius pápa ezt az egész limpio-statutumot jogellenesnek minősítette. Azonban minden szigor dacára is a zsidó származásuk végig ott található a spanyol államéletben, amire a legjobb tanúság a hirherdt „*Tizon de la nobleza*”, melynek szerzője a XVII. század végén élt *Mendoza y Bobadilla* bibornok, saragossai érsek. Ebben a pamfletben a bibornok bebizonyítja — nem csekély maliciával — hogy az *egész főnemesség tele van zsidóvérrel* és saját becses családját, a vezető grand Mendoza-családot se veszi ki onnan. Fölötte jellemző — s ez csak Cervantes hazájában eshet meg — hogy a bibornok pamfletjét az inkvizíció azonnal betiltotta s még inkább, hogy maga a főnemesség teljes százötven éven át francia fordításban élvezte, úgy hogy a spanyol eredeti csak mintegy 40 éve jelent meg.

Dr. Seltmann Rezső.

SÁNDOR ERZSI

Sándor Erzsébet, az ünnepezt kamaraénekesnőt, az Operaház becézett koloraturprimadonáját nem kell ezen a helyen külön méltatnunk. Az ő briliáns művészetének rég behódolt a kritika és a *Mult és Jövő* alig tudná a feléje áradó elismeréseket fokozni. Mégis meg kell emlékeznünk ezen a helyen Sándor Erzsébetről, akit a *Mult és Jövő* legutóbbi kulturestjén oly meleg lelkesedéssel rajongott körül a közönség, hogy alig akarta leengedni a Zeneakadémia pódiumáról. *Egy héber áriát énekelt a jeruzsálemi Opera musorából, héber szöveggel*, amelyet olyan verzáatosan ejtett ki, mintha gyermekkorában a keresztény templomban a Biblia ősi nyelvén hallotta volna a szent misét. Le kell szögeznünk a tényt, hogy akkor is, amikor még sokan — elfogultságból vagy féltékenységből — huzódoztak héber szöveg nyilvános éneklésétől, Sándor Erzsébet szívesen vállalta és nem tett különbséget nyelv és nyelv között. Sőt nagy áldozatkészséggel és szeretettel alaposan tanulmányozta a héber szöveg értelmét, hogy énekében kifejezésre juttathassa annak minden nüanszbeli finomságát. Ezt érezte meg a *Mult és Jövő* kulturestjének közönsége és ezért állt fel és tapsolt percekig oly lelkesen Sándor Erzsébetnek.

ÚJ KÖNYVEK

SZENES ERZSI: FEHER KENDŐ című kötetét ritka elismeréssel fogadta a sajtó. Melegen, szeretettel üdvözölték mindenütt a fiatal költőnőt, akinek művészetében a magyar vers gazdagodását látják. Nekünk ehhez a nagyra értékcléshez alig van hozzátenni valónk. Mi már néhány év előtt nagyra értékeltük és „felfedeztük” ezt a fiatal lányt, akiben a mondanivaló egyéni érdekessége, friss őszintesége a forma ökonomikus, biztos megépítésével párosul. Örömmel és büszkeséggel regisztráljuk, hogy Szenes Erzsébet, aki a *Mult és Jövő* hasábjairól indult ki, rövid néhány év alatt beérkezett a magyar irodalom igazi értékei közé.

KOMLÓS ALADÁR: AZ ÚJ MAGYAR LIRA. Ha nem is osztjuk teljesen a szerző szempontjait, és értékeléseit nem tesszük mindig magunkévá, élvezettel olvastuk ezt a komoly szép stílusban tartott munkát. Komlós alapos felkészültséggel követi az új magyar líra fejlődési vonalát. Aranytól Adyig és Adytól napjainkig. Az izléses kötet a „Panthéon” kiadásában jelent meg.

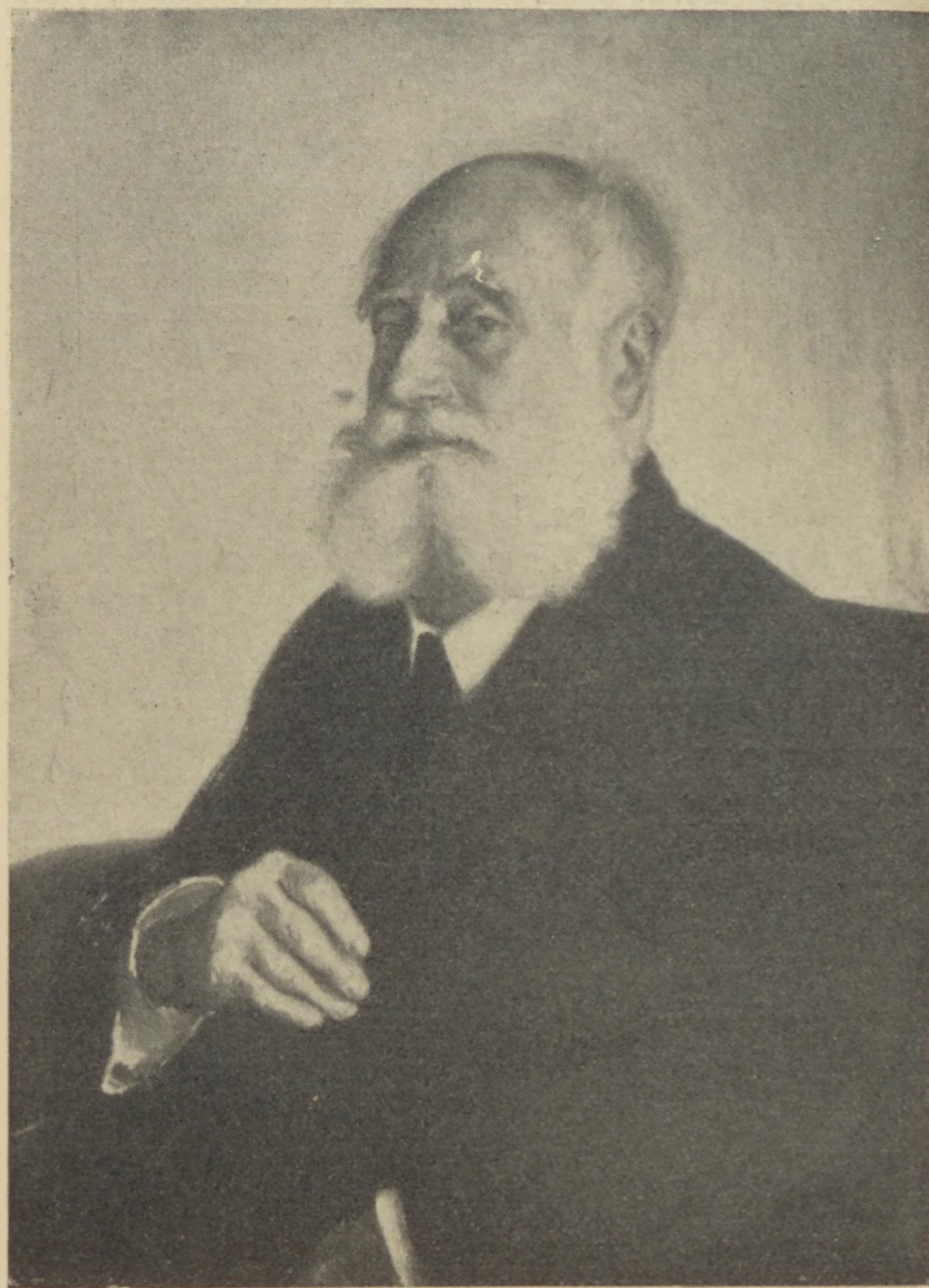
HOLDER JÓZSEF VERSESKÖNYVE. Holder József a kiváló héber és jidis poéta, akinek költészetét a *Mult és Jövő* olvasói előtt már több ízben méltattuk, könyvbe gyűjti a különböző európai és amerikai lapokban szétszórtan megjelent jidis verseit „*Oft singt sich's*” címen. A könyvet egy nagy varsói héber napilap nyomdája állítja elő a legmodernebb technikai kivitelben. Holder verseit nagy érdeklődéssel kísérik mindenütt, ahol a jidis költészet megértőkre talál. Méltatására még visszatérünk.

PATAI EDITH: MAXA NORDAU

Maxa Nordau, a fiatal lány ott tart ma, ahová mások csak életük delelőjén túl jutnak el: világpolgár a szó legtisztább értelmében. Szereti Párist, Spanyolhon romantikája inspirálja, Budapesten meghitt hangulatok köszöntik, tuniszi kiállításán szerzett érdemrendet tűzhet fekete bársonykabátkája gomblyukába — és otthon van a Szentföldön, ahová édes apjának hamvait kísérte utolsó nyugovásra.

De sokféle érdeklődési köre, harcos feminizmusa, ujságíroskodása, cionizmusa mellett — vagy talán mindezek előtt — *festő*, mint ahogy azt atyja, a mesék költője látnoki érzéssel megjósolta.

Nordau meséinek bájos kis Maxáját is vonzotta a festés teremtő gyönyörűsége és Maxa a nagy lány, az önálló ember talán itt fejtheti ki legtisztábban, minden atavisztikus befolyástól mentesen egyéniségét. Itt kilép atyja gigantikus emlékének fényéből és teljesen szabadon mindattól, ami nem szerzett birtoka, járja a maga útját. Ugy, hogy akik a nagy Nordau lányát, egy hatalmas szellemi örökség kegyele-

Maxa Nordau: Max Nordau utolsó arcképe

Maxa Nordau

tes öröjét látják Maxa Nordauban, a képei között megtalálják ennek a csodálatos ifjú lánynak abszolút értékelését.

Maxa Nordau képei nemcsak festői szempontból érdekesek, hanem tárgyuknál fogva is. A fiatal művésznő előtt nyitott könyv a világ és tiszta csodálkozó szemmel forgatja lapjait.

Párisi benyomások, spanyolországi emlékek és főképp Kelet színei temékenyítik meg művészetét. Exotikus típusokat fest, egy keleti táncost, egy szinte szimbolikusan ható gyümölcs-hordó izmos, erőteljes alakját, szomorú szemű titokzatos keleti asszonyokat, tibériasi tájakat, melyek felett bibliai emlékek lebegnek. A portraifestészet terén is jelentős sikerei vannak, több francia író és művész arcmását festette meg és érzékeltető ecsetje alatt többször újra éledt atyjának gyönyörű oroszán-feje.

Maxa Nordau mind e sokszerű témák felett a biztos szemű, biztos kezű művész hatalmával diadalmaskodik. Nem csoda, hogy fiatal kora dacára olyan jelentős sikerekre tekinthet vissza, hogy egyes képeit már muzeumok szerezték meg, hogy világosan mérlegelő amerikaiak oly szívesen vásárolják műveit és hogy máris nevet biztosított magának a modern festészet világában.

PATAI JÓZSEF: A KÖZÉPSŐ KAPU — Egy kis gyermek és egy nagy könyv élete

— Egy fejezet szerzőnek most megjelent könyvéből. —

A titokzatos erdész. — „Tatta-ratta-város-lakos-sajna.“ — Dobolás a Várhegy alatt. — „A szücsiek jönnek.“ — A templomi „pótlék“. — Begyűrések a földi és az égi lajstromban. — Az erdész szombatszegése. — A jó ember, aki „semmit se tart“. — Erdészék Ilonkája. — Zsidó szövetség az elemiben.

Vallástalan zsidó ember nem volt a mi egész falunkban. De még a szomszéd Szücsiben sem, amelyet a szagos kakukfüvel borított „Kecskekőhegy“ választott el Patától. Tíz tagból álló anyahitközségünknek régi dédelgetett fiókhitközsége volt Szücsi és a mi kis kehillánk nagyon büszke volt arra a tényre, hogy fiókhitközsége van és ő „város és anya Izraelben.“ A „nagyközség“ maga is szerette magát városnak nevezni. Mikor a dobos „pógár“ megállt nagy rezes botjával a patak hidján és hangosan dobolni kezdett, a gyerekek mind „felekezeti különbség nélkül“ összeszaladtak és köréje sorakoztak. Mi chéder-gyerekek is pár percnyi szabadságot kaptunk ilyenkor, hogy meghallgassuk „mit dobolnak.“ A „pógár“ befejezte a dobolást, aztán méltóságteljesen kivette a mellényéből az írást, kibontotta, reáefeszítette a nyakáról lelógó dobra és hangosan olvasta: „Tatta, ratta, város, lakos, sajna.“ Ez volt az állandó bevezetés, amely az ebzárlatról, marhakörömvészről, lépfenejárványról és mindenféle elveszett és megtalált csirkéről, malacról és

egyéb holmíróról szóló hirdetményt megelőzte. Hogy mi az a „tatta, ratta, város, lakos, sajna“ azt csak felnőtt koromban tudtam nagynehezen megállapítani: „Tudtára adatik a város lakosainak.“ A „pógár“ ezt az állandó „nyitányt“ olyan gyorsan hadarta el, hogy ilyen zagyva szöveg keletkezett belőle. Ez a hivatalos bevezetés különben még abból az időből származhatott, amikor Pata csakugyan város volt, amint mesélik, nagy és híres vásárokkal. Valamikor a török hódoltság idejében, amikor szemközt, a pincékkel telítődött „Várhegy“ tetején csakugyan vár állott, most köhalom és semmi nyoma a hajdani dicsőségnek. Akkor talán a „patai izr. anyahitközség“ is nagyobb, tekintélyesebb volt. Most bizony nehezen gyűlt össze a „minjan.“ És sokszor ott álltunk a templom udvarán és lestük, hogy jönnek-e már a „Kecskekő“ tetejéről a szücsibeliak, akik szombaton és ünnepnapkor a szikár, derék jó Weisz bácsival az élükön le szoktak jönni imádkozni, minthogy az egész távolság nem volt nagyobb a „szombati határ“-nál. „De Szücsener kümmen“ kiáltott be az „egyházfi“ a főkántornak, aki ünnepi díszben, ezüstkoszorús tallisszal a fején várta a jelt, hogy belefoghasson az előimádkozásba. Tizenöt-husz percig, amíg a hegyről a templomba érnek, elmondhatja a „dalok fejezeteit“, azokat a bevezető részeket, amikhez még nem kell „minjan“, — tiz felnőtt férfi. Mire pedig a „Borchu“-ig ér, már itt lesznek a szücsiek és lesz még

Maxa Nordau: Keleti táncos

Orientale

„bö minjan“ is. Mikor a „fiókhitközségbeliek“ megérkeztek, az „egész világ“ megfordult, hogy nyájas „solem alechem“-mel köszöntsék a vendégeket. Aztán áhítatos lélekkel egybeolvadva kezdhették a gyönyörű szombati imát, a „Mind-en élőknek lelkét“ . . . „Ha a mi szánk olyan tele volna éneklésekkel, mint a tenger és a mi nyelvünk zengésekkel, mint az egeknek tágas-ságai és a mi szemeink tündöklő világossággal, mint a fényes nap és hold és a mi kezeink kiterjesztve, mint az égbe repülő saskeselyük szárnyai és a mi lábaink olyan könnyűek, gyorsak, mint a szarvasünök, — akkor sem lehet-nénk elégségesek, hogy hálát adjunk méltó-képpen Te neked, mi Urunk, Istenünk, Atyáink Istene, hogy áldhatnók méltóképpen a Te neve-det mi Királyunk a sok ezerszer való ezer izig valónak csak egy részecskényére és tömény ezer-szer való ezreknek csak egy részényire is a nagy, sok véghetetlen jókért, jó voltodért, kegyeidért és csodáidért, melyeket cselekedél mivelünk és a mi atyáinkkal . . .“

Ez az ima szinte szárnyakra emelt mindnyájunkat, nagyokat és kicsiket egyformán.

Megesett azonban zivataros időben, vagy hétköznapon, hogy a kis zsinagógában összesen csak kilencen gyűltek össze. Én bevallom őszin-tén, nekem ez volt a legnagyobb örömöm. Nem mintha kárörvendő lettem volna. Semmiesetre sem örülhettem egy „micva“ meggyűlésének. Sőt. Az én örömöm forrása épp az volt, hogy ilyenkor reám várt a nagyoknak való feladat. „Ceruf“ lettem. Hogy mi ez? Hát nem csekély-ség. Ma talán meg lehet érteni ezzel a szóval: „Pótlék.“ Pótoltam egy férfit, a szükséges, de hiányzó tizediket a minjához. Ez pedig úgy történt, hogy a hónom alá nyomtak egy nagy Bibliát, Talmudot vagy imakönyvet és egyszerűen nagynak léptettek elő. A könyvvel együtt tizen-három évre becsültek, pedig alig voltam a „bar-micva“ fele. Ez volt aztán az élvezet! Mikor az ember vagy mondjuk az emberke egyszerre csak két-három fejjel magasabbnak képzei magát. Mintha a nyaka megnyulna legalább annyival, mint amilyen hosszú az a szent könyv, amelyet oly büszkén szorongat a hóna alatt.

Ilyenkor megtörtént, hogy a nagyoknak kijáró egyéb megtiszteltetésben is részesítettek. A „mi sebérach“ névsorában, amely mindig pontosan felsorolta mindazokat, akikre a Tóra elé járulók áldást kértek attól, „aki megáldotta apáinkat, Ábrahámot, Izsákot, Jákobot“, — ott szerepeltették az én nevemet is. És én büsz-kén hallgattam, amint reb Sólem gyorsan, de mégis érthetően darálja „vöész hajeled József“ — „és a gyermeket, Józsefet.“ És meg voltam győződve, hogy odafönt is pontosan figyelnek a „mi sebérach“ szövegére és amikor reb Sólem a „vöész“ után kis pauzát tart és tágranyilt szemekkel körül néz, nem felejtett-e még ki valakit

Maxa Nordau: Gyümölcsbordó

Der Obstträger

a gyülekezetből, odafönt az égben is várnak, kit kell még bejegyezni az Áldás Könyvébe. És minthogy szombat van az égben is épúgy, mint a földön, valahogyan úgy intézik el odafönt is, mint itt lenn az áldásért megajánlott „cháje-cál“-fillérek bekönyvelését, hogy feljegyzés helyett egy-egy begyűréssel jelölik meg az an-gyalok az elhangzó nevet a sok-sok millió név között, amely mind-mind pontosan be van ve-zetve az Ég végtelen lajstromában . . .

A pataiak és a szücsibeliak között egy sem volt, aki megszegte volna a szombatot. Legalább nyilvánosan és szándékosan nem. Ilyesmit alig is tudtunk elképzelni. Hogy az ember kész-akarva elrontsa a dolgát a túlvilágon! Hallottuk ugyan, hogy a városban, Gyöngyösön vannak olyan zsidók is, akik „semmit se tartanak“, az üzleteiket kinyitják szombaton és a csirkéket nem küldik a sakterhez vágatni, hanem levága-tják a cselédekkel, „saját házi saktereikkel“, ahogy a jámborok gúnyolódva mondták. De mi gyerekek nem hittünk ebben. Épp oly mesé-nek tartottuk ezt, mint azt, hogy vannak embe-rek valahol Tatárországban, akiknek csak egyet-len nagy kerek szemük van a homlokuk köze-pén. Holott írva van, hogy „Isten a maga kép-mására teremtette az embert.“ És elvégre Isten-nek csak egy képmása lehet.

Egyszerre csak megjelent a mi falunkban egy ilyen élő fenomén: Az „erdész“. Hogy mi az igazi neve, egyikünk se tudta. Valami titok-

Maxa Nordau: Nel Haroun

zatos fátyol takarta el előlünk. Csak úgy halkán beszélünk róla. Hogy ő is olyan zsidó, ki nem tart semmit." Azzal sem voltunk tisztában, hogy tulajdonképpen mi is az az „erdész”. Valami misztikum fészkelődött be gyermekéi agyunkba. Az erdőt láttuk ugyan köröskörül lilás árnyékával, párás levegőjével, de mi nem voltunk még ott soha. Hétköznap a chéderben tárva-nyitva a „Középső Kapu” és nekünk tanulnunk kell reggeltől estig. Ünnepkor pedig nem mehetünk „tul a szombati határon.” Az erdő olyan közelnek látszik ugyan, de csak látszik. A valóságban messze van. Úgy képzeltük, hogy a lombos fák sűrűjében mindenféle csodalények tanyáznak és mindnyájunknak ura és parancsolója az „erdész”. Hogy ez zsidó is lehet, már maga nagy meglepetés volt nekünk. A mi melamedünk, metszői minőségében, csakhamar megállapította, hogy az erdész „nem is vágat.” Azaz vágatni vágat bizonyára csirkéket, libákat és talán galambokat is, de csak úgy házilag otthon a cselédjeivel. Mert azt semmiesetre sem lehetett feltételezni, hogy az erdész napokon át nem eszik húst, amikor nincs se böjtelőző „három hét”, se „kilenc-napok.” No de lehet, hogy vegetáriánus. Erről már akkor is hallottunk. Sőt tudtunk egy csodarabbiról is, aki tartózkodott a hústól és csak szombat és ünnepnapok tiszteltére evett egy-egy falatot.

De az erdész szombatra se vágatott.

Egész bizonyossá azonban csak akkor vált a helyzet, amikor szombaton délben kijöttünk a zsinagógából és a poros országúton elhajtattott előttünk fényes hintójában az erdész. Káprázó szemekkel néztünk mi gyerekek a tovarobogó hintó után és egész bizonyosra vettük, hogy még mielőtt fölér a lejtőpartra, megnyílik alatta a föld és mi szemtanui leszünk egy új Kórachi csodának. Feszült figyelemmel néztük, néztük a fogatot, de a csoda elmaradt. Az erdész fönt a parton befordult a majorba, fürgén leugrott a kocsiról, hat-hétéves kis leánykája elébe szaladt, reákapaszkodott és össze-vissza csókolta.

Nem értettem a dolgot . . . Hogy lehetséges ez? Mi kijövünk a templomból, ahol egész délelőtt imádkoztunk Sachariszt és Muszafot, felolvasták a Tórából a heti szidrát és mi hallgattuk, mit szabad és mit nem szabad. A nagyok egymás után a Tóra elé járultak és mi irigykedve néztünk különösen a „hagbé”-t, aki fölemelte izmos karjával a súlyos Tórateker-cset, hogy a levegőben felbontva és megforgatva megmutassa a hiveknek: Ime ez a Tóra, melyet Mózes adott Izrael fiainak. És nekem ma külön boldogságom volt, hogy a „gelilát” a Tóra „begöngyölítését” reám bizták és felemlitek, hogy ráadhassam a Tórára aranyhímzésű bársony köpenyét, melyet áhitattal csókoltam meg. A mindennapi „tizennyolc kérelem” helyett ma nem kértünk semmit, csak örvendtünk Isten ajándékának, a Szombatnak. „És nem adtad mi Urunk Istenünk a földön való nemzetségeknek, nem tetteid örökösivé mi Királyunk a bálványimádókat és nyugodalmában nem lehetnek részesek a gonoszok. De kiváltképpen való szent szerelmedből adtad Te azt Izraelnek, a Te népednek, Jákob magvának, kiket választottál magadnak.” „Napok gyönyörű kívánatosságának hittad azt . . .” És itt a templom előtt elkocsikázik egy zsidó, Jákob ivadéka, az erdőből jön, ahol mindennapi munkáját végezte és most meglegedetten, vidáman, jókedvűen vágat hazafelé és nem fél, hogy villám csap le az égből, vagy tűz lángol ki a földből és elemésztí őt és hintáját és lovait. Nincs része a napok gyönyörű kívánatosságában, a Szombat nyugodalmában és mégis boldogan ugrik a nyakába kis leánya és ölelgeti, csókogatja, akár csak én az én szent és istenfélő apámat! . . .

Mintha egy hur pattant volna szét azon a sokhurú hárfán, amely eddig olyan édesen és boldogítón zengett a szívemben . . . Mintha az Égnek támasztott létra, amelyen oly könnyedén jártam föl és alá, egy pillanatra megingott volna a lábam alatt . . .

És ami a legcsodálatosabb volt előttem: az egész község hideg közömbösséggel látja a szombaton kocsizó zsidót és nem rohannak utána, hogy megkövezzék. Amint írva vagyon

„És kiment vala egy ember fát szedni Szombat napján és elvivék a férfiut Mózes elé és megkövezé őt az egész község kövekkel . . .”

Még nagyobb volt az ámulatom, amikor hallottam, ahogy mindenki még dicsérte is ebből az alkalomból az erdészt:

— Nagy pose, de jó ember.

— Nagyon jó szive van.

— Olyan szívesen tesz jót zsidóval.

— Tegnap is felvette a hintájába a szegény, öreg zsidót, az ajrachot, aki gyalog bandukolt Gyöngyösről Patára . . .

— És még pénzt is adott neki.

— Azt mondják, „Baal-Cedoko”. Szívesen ad.

Uj, nagy problémát jelentett nekem ezentul az „erdész.” Egy nagy és megfajthetetlen „vallásfilozófiai” kérdést, amellyel később is igen gyakran találkoztam és amelyet nagyok és bölcsék sem tudtak megfejteni. Aki „semmit se tart” és mégis olyan boldogan él . . . Olvastunk mi hasonló kérdésekről a „Középső Kapu”-ban. A bünösről, aki boldogabb a szentnél. És citáltuk Habakuk prófétát: Miért tűröd a hitetlenséget, hallgatsz, midőn a gonosz elnyeli a náladnál igazabbat? És szólt a talmudi megnyugtató: A náladnál igazabbat elnyelheti, de az igazi igazat sohasem nyelheti el. De ez az erdész aféle „gonosz”, aki nem nyel el senkit. Az életnek egészen új oldalát mutatta nekem ez a nem vallásos, de jó ember . . .

Később sokszor hallottam édesanyámtól, hogy ott volt nálunk a boltban az „erdészné” kis leánykájával vásárolni. — „Nagyon finom asszony” — jegyezte meg édesanyám. Én azonban a kis Ilonkára voltam kíváncsi, de persze nem mondtam meg, mennyire sajnáltam, hogy éppen akkor, amikor nálunk járt, én a chéderben voltam a „Középső Kapu” mögött . . .

Mikor szeptember elején megkezdődött a római katolikus elemi népiskolában a tanítás, nagy meglepetés ért. Az iskola és a chéder — „lehavdil” szoktuk mondani „megkülönböztetésül”, hogy az együttemlegetés bűnül ne rovassék, — annyiban hasonlított akkor egymáshoz, hogy mindegyik csak egyetlen egy tanteremből állott. A népiskola egy szobájában foglaltak he-

lyet a nép összes iskolaköteles gyermekei, az első osztálytól egészen a hatodikig fiúk és leányok vegyesen. Cinege tanító úr nagy türelemmel igazgatta a sok apróságot. És minthogy valamennyien együtt nem fértek be a terembe, sokan künn várakoztunk, ami a szép őszi napokon elég mulatságos volt. Az udvaron magas nyújtó, ugróbak és mindenféle tornaszerek álltak, ami a chéderben mindenesetre hiányzott. És mi furcsálkodva néztük a nagyobb gyereket, akik olyanféle „kunszt”-okat csinálnak, mint a mutatványosbódésok. akik itt-ott a mi falunkban is megjelentek medvével, tevével, vagy elefánttal, hogy az összeszaladt nézőktől néhány krajcárt kolduljanak a tányérjukba.

Az ujoncokra került a sor és én Cinege tanító úr jóvoltából szomszédságba kerültem az erdészék Ilonkájával. Talán véletlen volt. De lehetett szándékosság is. Ki tudja? Csakhamar megtudtam, hogy a rejtélyes „erdész” nem is erdőnek parancsol, hanem a báró úr erdőit kezeli. És egyszerre megtudtam azt is, hogy a parasztgyerekek nemcsak engemet csufolnak, hanem a „kalapos kis kisasszonyt” is s hogy a „Zsidó, bilidó” kezdetű népdal nemcsak az én hosszú *huncutkám*nak szól, ahogyan a falubeliek a tincseket, a pajeszt nevezték, hanem Ilonka rövid szoknyácskájának és fürtös fejcskéjének is. Szinte ösztönszerűen, hallgatagon, szövetségeseink lettünk. Én lovagiasan védelmére keltem kis öklömmel, ő meg az én pártomra állott kis szájacskájával, fűrge nyelvecskéjével. És én,

Maxa Nordau: Tiberias

aki azt hittem, hogy az erdészt, ki disznótorokra is eljár, már nem is tartják a falubeliek zsidónak, csakhamar megtudtam, hogy a nagyszakállú Reb Mojsenak, a cadiknak a fia és a borotvált erdésznek, a „pose“-nak a leánya egyformán lenézett, egyformán megcsúfolt két zsidógyerek . . .

DR. SCHÖNFELD JÓZSEF: MIKULÁS ÉS MIKULÁSTALAN ZSIDÓ LÁNYOK

— A napokban megjelenő „Harc a zsidóságért“ című könyvéből. —

A Lipótvárosban kétféle zsidó leány van: olyan, aki már rendezett és olyan, aki még csak ezután fog rendezni Mikulás-ünnepélyt. Hogy pedig szépen megoszthassák maguk között az elsőbbséget és a sorrendet, alakítottak egy „Budapesti Leányegyesület“-et és annak vezetősége állapítja meg, hogy a rendezendő Mikulás ünnepélyen melyik budapesti (értsd zsidó) leány legyen a Krampusz, melyik az angyal, melyik a csaplárosné, a gesztenyesütő, az immaculata stb. Minthogy pedig a niceai zsinat határozata folytán csak „egyszer esik esztendőben Mikulás“, természetes, hogy úgy kell beosztani a szerepeket, hogy mire a lipótvárosi zsidó leány férjhez menni készül, legaalbb egy izben már résztvett legyen egy Mikulás-ünnepély rendezésében. Mert nagy szó ám ez kedves atyámfiak a Lipótvárosban. Miként a vőlegény értékét legalább 30.000 K-val emeli a „tartalékos hadnagyi“ cím, azonképpen fontos körülmény a leány, illetve a lipótvárosi zsidó menyasszony nacionáléjában a Mikulás-rendezés és a kor, nem, vallás, erkölcsi előélet, vagyoni viszonyok, gyónt-e már, be van-e oltva, nincs-e valami különös ismertetőjele stb., stb. után feltétlenül ott van a kérdés: résztvett-e már valami Mikulás-ünnepélyen vagy nem? És jaj annak a zsidó hajadonnak, aki erre a kérdésre nemmel kénytelen válaszolni. Az ilyen szerencsétlen individuumnak jobb lett volna meg sem születnie, mint Mikulástalanul maradnia. Feltétlenül 40.000 K-val fölemelendő az ilyen „közönséges“ Mikulástalan leánynak a hozománya, különben ohne Geld und ohne Mikulas is ka chaszene . . .

Innen van az, hogy egy-egy Mikulás-ünnepélyért annyira töri magát a Lipótváros leányserege. A Gizi, a Nini, a Bébi, a Lili stb., stb. kisasszonyok rendezésében zajlott le a legújabb Mikulás-ünnepély a napokban. Az eddig még Mikulástalan leányok ezzel elvesztették Mikulástalanságukat és képesítést nyertek a „magasabb társaságba“ való felvételre. Csupa „bechoved“ budapesti név. És Szt. Mikulásnak a hódoló alattvalói. Milyen nagyszerűen nézett ki a Lilike! Csakúgy ömlött belőle a Szt. Mikulás kultuszának a malasztja, kipirult arca a krisztusi

szellem és meggyőződés tükrét ragyogtatta vissza és az üdvözítő pir csak akkor hagyta el orcácskáját, mikor a nagypapája hozzálépve fennhangon mondotta: „*Itt van Lilike a kulcs, én elmegek minchét imádkozni, a mamuska pedig még nincs otthon*“ . . . Szt. Mikulás és mincha-ima! . . .

De Lilike csakhamar visszanyerte a lélekjelenlétét és mintha mi sem történt volna, tovább árulta a jótékonyág nevében a „nem árt a ruhának, nem árt a karácsonyfának“ nevű sercegős viaszgyertyákat.

A Szt. Mikulás-ünnepély a lipótvárosi zsidó leányok konfirmációja, melyet néha asszonykorukban is igénybe vesznek. Hála neked Szt. Mikulás, hogy alkalmat adtál Cion leányainak és asszonyainak, hogy a te nevedben jótékonykodjanak és „megerősödjenek“.

Magam pedig az összes lipótvárosi zsidó leányok nevében már most tiltakozom az ellen, hogyha a Pápa Ő Szentsége a kath. ünnepek számának csökkentésénél esetleg a Szt. Mikulás ünnepet is el akarná törölni. Chasz vesolem! Ehhez már nekünk zsidóknak is „chezokenk“ van és ennél a kérdésnél már velünk is számolnia kell!

Telekes Béla:

Ős nyolc mécslángról új rege . . .

Üdvözlötül

GÁBOR DÉNESNEK,
a fiatal mérnöknek, aki tudása fényével dicsőséget szerzett a magyar névnek a „*numerus clausus*“ sötét-ségének éjjelén.*

Ős nyolc mécslángról új rege . . .

Fényáldó zsidó-ünnep éneke,

Halk hanukaesti nóta.

S én dalolom, én, a nem zsidó . . .

Hiszen érthet róla minden náció

S buzdulhat rajta jóra.

. . . Rabiga alól, szir iga alól

Szabadult föl Izrael . . . Ujra zsidó ima szól

Adonáj templomában . . .

S hős Júda, a Makkabi szól, a vezér:

Lásd, győztünk, népem, az átok végét ér,

Mert ujra hű vagy, makulátlan.

* Németségben még tanulmányai idején nagyfontosságú természettudományos probléma lehetetlennek vélt megoldásával akkora feltűnést keltett, hogy azok a tudósok, akik a villamos erő fényt, hőt, munkát szolgáltató működésének rejtelseit fürkészik, a fiatal mérnök művéről, arról a szerkezetről, amelyvel az áramnak a vezetékben jelentkező hatásai a másodperc milliomodrészeire tagoltan fényképezhetők és ezen a réven aztán az áramzavarok óriási kártevése elkerülhető, világszerte szaklapok temérdek cikkében, sőt kötetnyi tanulmányokban óriási jelentőségüknek ismertették.

Dicsőség, Adonáj, hála Neked,
Hogy ujjáteremtetted népedet!
Mint áldjunk méltóképpen?
Ős templomod, óh jaj, most csupa rom . . .
De újra mienk s majd új oltárodon
Szent lángod örökkön égjen!

Szent hétkarú lángtartónk ma nincs.
Pogány kezeken mind messzetűnt, ami kincs!
De lesz új, lesz még csodaékes!
Csak előbb szentélyed hadd legyen,
A pogányszennyezte, újra szennytelen!
Uj, méltó ősi híréhez!

Majd lángol akkor hétkaru itt!
Most — gyúljon a munkánk s művét papjaid
Majd szentté hadd avassák!
Oh akkor hála s fogadalom
Majd egyvégtében zeng itt hét napon
S a nyolcadikon — vigasság!

Most, addig — engedd meg Urunk:
Csak úgy áldozzunk Neked, ahogy tudunk,
Harckifosztotta néped . . .
Tar szikla köszönt oltárodruól,
Egyetlen mécs egyetlen lángja gyúl . . .
De szívünk szebben sosem égett! . . .

És töltik olajjal a roncs edényt
S gyujtják s im — a menny nagy napszemeként
Tündöklük lángja szemökbe.
Nem, nem ragyogott láng úgy soha még:
Minthogyha nem is tűz fénye omlanék,
De az Úr szeme tündökölné.

S im első nap, hogy éjjelig ég,
Másnapra új olajjal töltenék,
De mily csoda: még teliteljes!
Egyetlen csöppnyit sem fogyott
S vet másnap — mily csoda — új, még szebb
S harmadnap — háрма repdes. /lobot

És lángja negyednap gyúl negyedik . . .
De edényét mégsem, mégsem tölthetik,
Csodaolaja oly apadatlan.
S szól akkor Júda, a hős dalia:
Most népem, mécsedet Isten tölti maga,
Oly öröme telt új utadban!

Oh lángunk majd mindhét ragyog . . .
De vigyázzatok, el ne bizakodjatok
Segítő Urunk kegyében!
Mert jaj, ha hinnétek sután,
Hogy a szent fény mindig Isten gondja csupán...
Tirajtatok áll: ki ne égjen!

S ötödnap ötödik ütközött
S mind tündöklőbben égett mind az öt . . .
S hatodnap hat . . . S hetednap —
Már oly csodásan ragyog a hét,
Hogy fényt falakon keresztül is ont szanaszét
S már szinte egekbe felcsap!

És nyolcadnap — új szent csoda —
Megujultan áll im Adonáj temploma
S ég — nem hét — ég ime nyolc láng!
Nyolc . . . S legragyogóbb az a nyolcadik . . .
S lobogásán zengő dal szava bontakozik,
Lesi néma áhítatosság:

Zsidók! Hét lángotok ünnepe ez:
Repressen évről évre, ahogy ma repes:
Nyolc lánggal, a napja ha eljő,
Mert nem magától gyúl az a hét . . .
Én gyujtom, az ő-örök, én, a lángot, a fényt —
Nem nyolcadik, hanem első!

Ezt zengte a láng s ezt zengi regém . . .
Ezért ég nyolc láng hanuka ünnepén . . .
Csoda nincs ma, de még az a dal szól . . .
Csoda nincs ma . . . De volt-e akkor is, ott?
Rakhattak-e hét nap alatt új templomot?
Bizonyost ki tudna ma arról?

Bizonyos csak egy: az a mécs ma is ég!
Zsidók! Fényt szór a ti küzdéstelek tüze még
A ködökbe, az éjszakákba!
Szent mécs! Szent olaj tölti meg:
A verejtéketek és a könnyeitek
S hajh, — sokszor a véretek árja.

Mélységes fájdalomtól megtört szívvel tudatjuk, hogy felekezeti életünk hatalmas vezéralakja

dr. LEDERER SÁNDOR úr

a Pesti Izr. Hitközség nagyérdemű elnöke,
a Mindenható kifürkészhetetlen akaratóból, november 28-án váratlanul elhunyt.

Hitközségi életünk sorsdöntő napjaiban mint providentialis férfiut, rendelte őt a Gondviselés a pesti izr. hitközség élére. Történelmi hivatását éles elmével és mélyen érző, igaz, zsidó szívvel fogta fel, szóval és tettel adva példát arra, mily nemes harmoniában tud megférni egymás mellett a zsidó hitű magyar ember lelkében a buzgó istenfélelem és a legtisztább hazaszeretet. Alkotásainak fényes sorozata és felekezetünk jogaiért vívott eredményes küzdelmei felekezetünk minden gyermekének soha el nem múló háláját biztosítják felekezeti elnökünknek és miközben könnyeink áradatát ontjuk drága halottunk koporsójára, szent vallásunk ígéiben keresünk vigaszt: „Aldassék az Igazságos Bíró!”

A megboldogultat november 30-án, szerdán délelőtt 9 órakor vitték el a VII., Csengery-u. 30. sz. gyászszobából a Rombach-utcai templom elé és onnan a Dohány-utcai templomba, ahol a gyászszertartás 12 órakor vette kezdetét és ennek befejezte után kísértük őt utolsó útjára, a rákoskeresztúri izr. temetőbe.

Budapest, 1927 november 29.

A Pesti Izr. Hitközség elöljárósága,
választmánya és képviselőtestülete.

DR. LEDERER SÁNDOR

A boldogok halálával halt meg; az alkotások és elismerések csúcán. Alig pár hónapja, hogy egy nagyszabású külföldi kölcsön szerencsés lebonyolításával megindította a pesti hitközség intézményeinek tervszerű kiépítését. Alig pár hete, hogy az egész ország zsidósága ünnepelte hetvenötödik születése napját és jubileumán felsorakoztatták zsidó közéleti működésének eredményét. Alig pár napja, hogy végigjárta az új templomokat, melyeknek fölépítését előmozdította. Alig pár órája, hogy a miniszterrel megtárgyalta a numerus clausus sérelmeit. Alig pár perce, hogy a szükölködő ifjúságnak egyik jelentős csoportját megóvta egy tollvonással a közelgő tél nélkülözéseitől. A szó legszebb értelmében: utolsó leheletéig dolgozott és munka közben szakította el a hirtelen halál.

És mi, akik nem tartoztunk azok közé, kik személyi kultusszal vették körül, míg hatalmon volt, mi, akik egyetemes zsidó szempontból gyakran az objektív kritika ítéleteivel kísértük cselekedeteit és módszereit, most az engesztelő

halál küszöbén meghajtott zászlóval, megindult lélekkel állunk meg Lederer Sándor pályafutásának utolsó állomásánál. És ha most már minden földi hiúságtól mentesen tárul elénk életének tükörképe, az első, amit e szembetekintésnél meg lehet állapítani, az a kétségtelen igazság, hogy ritkán akadt még zsidó közéleti vezérférfit, aki mint ő, minden idejét a zsidó ügynek szentelte volna. Lederer Sándor a zsidó ügyben élte ki lelkének minden tettevágát. Ezért alkalmazta itt azokat az eszközöket, miket mások künn a politika fórumán oly természetesen találnak. És Lederer Sándornak a zsidó ügy *szive ügye* volt. Szerette a zsidóságot, amelynek nem kívül álló vendége volt, hanem otthont és meghittséget keresett és talált benne. Fel tudott melegedni minden zsidó dolog iránt és volt *szive* segíteni mindenütt, ahol segítségre szorultak.

A magyar zsidó közéleti viszonyok és a kor hibája, hogy sokszor jó intenciók áldozatul esnek az intrikáknak, a zsidó vezéreknek pedig egyensúlyozó pártfölkötti állás helyett, legtöbbszörire ingadozniok kell az egymással birkózó erők titkos energiaforrásai között. Csak történeti távlatból lehet majd ítéletet alkotni erről a forrongó, erjedő korról, melynek kétségtelenül egyik legmarkánsabb egyénisége távozott el Lederer Sándor halálával. Egy azonban bizonyos, hogy Lederer Sándor valóban alkotásokkal állított magának emléket a pesti zsidóság történetében.

A Pesti Chevra Kadisa előljárósága, választmánya és képviselőtestülete mély megilletődéssel jelenti, hogy

dr. Lederer Sándor úr

a Pesti Izr. Hitközség nagyérdemű elnöke, Chevra Kadisánk kiváló választmányi tagja, felekezetéért vívott küzdelmei közepette, életének 75. évében, hirtelen elhalálozott.

A megdicsőült férfit hatalmas tudással, töretetlen munkabírással, erős akarattal szolgálta hitközségünk és felekezetünk ügyeit. Működése alatt odaadással munkálkodott Chevra Kadisánk szent ügyeiben és szeretettel ápolta a testvéri viszonyt hitközségünk és Chevra Kadisánk között.

Emlékét hűséges kegyelettel fogjuk megőrizni.

Temetése november 30-án, szerdán délelőtt 12 órakor volt a Dohány-utcai templomból, honnan a rákoskeresztúri izr. temetőbe kísértük és nagyjaink mellé temettük.

Legyen áldott emlékezete.

Budapest, 1927 november havában.

Mélységes fájdalomtól a föld porába sujtva adjuk tudtul, hogy hitközségünk feje, a mi jósgos atyánk

Dr. LEDERER SÁNDOR úr

a Pesti Izr. Hitközség nagyérdemű elnöke, november 28-án váratlanul elhunyt.

A döbbenetes csapástól megrendült lelkünk vigasztalanul áll nagy halottunk koporsója mellett s nem tudjuk elhinni, hogy örökre kihült az az igaz zsidó szív, amely oly melegen érzett velünk, hitközségi tisztviselőkkel, felekezetünk szerény munkásaival. Sorsunkon bensőséges szeretettel csüggött, helyzetünk javítása állandó gondoskodásának tárgya volt.

Könnyecs szemünk megilletődötten tekint a magasba, hová őt magához szólította a Mindenség Ura s mindannyian, mint egy gyászbaborult nagy család, zokogva rebegjük feléje búcsúimánkat.

A Pesti Izr. Hitközség tisztviselői kara.

Igaz gyásszal és őszinte fájdalommal jelentjük, hogy a körzetek megalapítója, a Pesti Izr. Hitközség és a zsidó hitélet felvirágoztatója, a kerületi templomok építője

Dr. LEDERER SÁNDOR úr

a Pesti Izr. Hitközség nagy elnöke, november 28-án váratlanul meghalt.

Ő hozta el a kerületekbe, a város legszélső határai közé a hit világító fáklyáját. Ő emelt Istennek hajlékokat minden városrészben, ahol Istent és a hitet áhító hívők laktak.

A körzetek, megalakulásuk óta, szüntelenül érezték zsidó szívének meleg szeretetét, mellyel minden ügyüket felkarolta és támogatta.

Isten kifürkészhetetlen akarátában mély alázattal megnyugodva, őrizzük meg nemes emlékét és vigyük diadalra az ő szent eszméit.

A Pesti Izr. Hitközség V., VI., VII., VIII. és IX. kerületi templomkörzetek elnökségei és elöljárósága.

A Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának és a VI. községkerületnek elnöksége mélyen megrendülve tudatja a magyar zsidóság egyetemével, hogy a pesti izr. hitközség nagynevű elnöke, a felekezet vezérférfia

Dr. LEDERER SÁNDOR úr

folyó hó 28-án elköltözött az élők sorából.

A megdicsőült egész életét a magyar zsidóság ügyének szentelte. Törhetetlen kitartással és mély bölcseséggel küzdött felekezete jogaiért, új életre keltette és felvirágoztatta az ország első hitközségének intézményeit és megszilárdította a hívők lelkében a vallásosság szent érzelmét.

Dicső emléke örökké élni fog a magyar zsidóságban

SZELLEMEK IRÁSMAGYARÁZATOK

ÉLŐK ÉS HALOTTAK.

מֵתִים M'szim jelent embereket, és מֵתִים mé-szim halottakat. A szó teljesen ugyanaz. Csak az első betű két pontjának elhelyezésében van a különbség. Az elsőben a két pont egymás fölött van: Az élő emberek mind egymás fölé akarnak kerekedni. A másodikban a két pont egymás mellett van: A halottak szépen megférnek egymás mellett.

A TÓRA ELEJE ÉS VÉGE.

Brésisz szóval kezdődik a tóra és végződik a jiszoél szóval. Az elsőben két pont egymás fölött. Mielőtt az ember eleget tanult, a másik fölé való kerekedésben keresi a boldogságot. Az utolsó szótagban két pont egymás mellett. Mikor már áttanulta a Tórát, áthatja a gondolat, hogy minden ember egyformán Isten teremtménye, meg kell tehát férdniök egymás mellett.

A HÁZASSÁGKÖTÉS ÉS A KUTYAUGATÁS.

A Midras-Jalkut-Brésiszben olvassuk, ehhez a bibliai vershez fűzve: „estefelé, mikor kimennek a vízmerő leányok“: Midőn az ember házasodni indul, ugatni kezdenek a kutyák. Az ember figyel: mit mondanak? „Estefelé! Estefelé!“

A magyarázat: Minden házasságkötéskor megindul a kutyaugatás, a pletyka, a kritika, a megszólás, a lekicsinylés, a gúnyolódás, az irigykedés. Az ember oda hallgat: hiszen nincs semmi kifogásolni való, hiszen minden rendben van, mit akarnak, mit mondanak hát? Azt mondják: „Estefelé, estefelé“, majd meglátjuk, mi lesz a vége, mi lesz ötven év múlva!

Klein József gyáros (Pozsony) közlései.

„ÖRÖMET ADTÁL SZIVEMBE, MIÓTA GABONAJUK ÉS MUSTJUK BŐVEN TEREM . . .“

Jungreis A. A. a gyöngyösi orthodox hitközség tudós főrabbija közli velünk héber levelében a következő szellemes magyarázatot szombati szidurjából:

Mikor Nachmanides, a nagy Ramban a Szentföldre érkezett és látta a föld dús termékenységét, mélységes fájdalom fogta el és zokogva mondotta: „nem elég, hogy Izrael országa idegenek birtokában van, de még ilyen dúsan terem is! Ha már Isten úgy határozott, hogy Izraelt száműzi, el kellett volna pusztítania az országot!“ De később megnyugodott a lelke és elmondotta a következő példázatot: Ha egy szoptató asszonynak beteg a gyermeke és nem tud szoptani, az anya mindent elkövet, hogy ne veszítse el a tejét. Idegen gyerekeket keres tehát, akiket közben szoptat, csak azért, hogy amikor a gyermeke újra egészséges lesz, újra táplálhassa mint azelőtt. De ha a gyereke meghalt, akkor az anya ellenkezőleg mindent elkövet, hogy elveszítse a tejét, amelyre többé nincs szüksége. Így van a dolog — mondotta a Ramban — a Szentfölddel is. Ha az Örökkévaló szándéka az lett volna, hogy Izraelt örökre elhagyja, akkor bizonyára megfosztotta volna a földet termékenységétől és pusztává változtatta volna. De mert látjuk, hogy a föld tovább is terem — idegeneknek, remélni lehet, hogy táplálni fogja még áldásaival saját gyermekeit, Izrael fiait is. Ez a Zsolár magyarázata: „Örömet adtál szivembe, mióta gabonájuk és mustjuk bőven terem . . .“

TOLLHEGYRŐL

A TIZÉVES BALFOUR-DEKLARÁCIÓ.

Az egész világon ünneplik a Balfour-deklaráció tizéves jubileumát. Londonban magának Balfournak jelenlétében folyt le az impozáns ünnep. Rothschild lord, Reading márki a volt indiai alkirály, Ormsby-Gore a britt gyarmatügyi miniszter, Sir Herbert Samuel, Palesztina volt főkormányzója, Weizmann professzor, Sir Alfred Mond és végül maga Lord Balfour méltatták a deklarációt, amely világosan kimondja, hogy a palesztinai zsidó nemzeti otthon nem csökkentheti sehol a világon a zsidóság jogait, vagyis az új palesztinai jogforrás nem válhatik más országokban jogfosztás alapjává. Nem arról van tehát szó, hogy „zsidók menjetek Palesztinába“, hanem csak arról a lehetőségről, hogy a zsidóságnak is legyen nemzeti otthona és szellemi centruma azok számára, akik ebben részesedni akarnak vagy kénytelenek. Tízéves a Balfour-deklaráció és még mindig nem nyugszik a vád és a jóhiszeműek félrevezetése, mintha a zsidóság hazafiságának vagy pozíciójának megingatásáról volna szó. Holott ez a munka mindenütt emelte a zsidóságnak nemcsak öntudatát és etikáját, hanem a tekintélyét is. Tehát még annak is, aki nem akar benne részt venni, legalább is nincs semmi oka arra, hogy az előrehaladásának ne örüljön.

MIÉRT VOLT A NAGY LÁRMA AZ ÉGBEN?

„Lomo rogsu gojim?“ lehet kérdezni a zsoltár szavával. Mit akarnak tulajdonképpen az egyetemi ifjak? A numerus clausus revíziója alapján egyetlen fia-zsidóval se kerül több az egyetemre. Hát miért a zaj? Ha csak nem arravaló az egész, hogy megmutathassák: ime ilyen közhangulat ellen csináltuk ezt a „revíziót“, tehát mégis lehet a dologban valami kedvező a zsidókra. Különben miért lármáznának az antiszemíták?

Hogy is szól a régi chászidikus adoma? Két chászid beszélget a csodarabbik nagyságáról. Az egyik elmeséli: Az én rabbimhoz jött egy asszony, aki húsz évig élt meddő házasságban a férjével. A rabbi meghallgatta kérését és megígérte, hogy jövőre egészséges fiugyermeke lesz. Erre azonban *nagy láрма támadt az égben*. A rabbi meg merte változtatni a természet

Sok visszaélés van szőrmék és prémek eladása körül.

Nagyon ajánlatos, hogy csak képesített szücsnél vásároljunk.

Gyönyörű és prima

szőrmebundák

készen és mérték szerint

kedvező fizetési feltételek

mellett vásárolhatók

Palugyai

szücsnél

Nagymező u. 20

→ **Gyermekbundák** nagy választékban! ←

ANYUKÁM!

Jaj de finom és szép ez a kuglóf! Természetes, hisz Dr. OETKER-féle sütőporral készült.

127 receptet tartalmazó könyvet kívánatra ingyen és bérmentve küldi:

Dr. A. OETKER, Budapest, VIII. ker., Conti ucca 25. szám.

rendjét! De ha egyszer megígérte, be kell váltani az ígérte. Kimondták tehát az égben, hogy az asszonynak gyermeke fog születni, de a csecsemő mindjárt meg is fog halni. Mikor ezt a rabbi látta, új imába fogott, hogy az asszony inkább továbbra is meddő maradjon. És az égiek meghallgatták könyörgését és az asszonynak csakugyan nem volt gyermeke. — Erre a másik chászid közbeveti: Hol itt a csoda? Hátha egyszerűen az asszonynak ugysem született volna gyermeke, tehát tulajdonképpen minden a régiben maradt és a rabbi beleavatkozása nem is történt meg?

— Te buta — felelt az első chászid diadalmasan — *hát akkor miért volt a nagy láрма az égben?*

Valahogy így vagyunk a numerus clausus revíziójával. A kétkedő azt mondhatja: hol itt a revízió? hol itt a javítás? mit nyert itt a zsidóság? A numerus clausus époly meddő lesz ezentúl is, mint annak előtte a „revízió“ csodarabbijának beavatkozása előtt! De a „revízió“ chászidjai diadalmasan felelhetik: *Hát akkor miért volt a véres zavargás az egyetemen?*

SCHLDKRAUT KAIPHAS VAGY KAIPHAS SCHILDKRAUT?

Már az amerikai zsidó sajtó is protestált az ellen, hogy a „Királyok királya“ című filmben, amelyet a felebaráti szeretet eszmei propagandájának hirdettek, olyan ellenszenvesen állították be a zsidókat, hogy szinte gyűlöletre uszításnak mondható. Különösen feltűnő a két Schildkraut, apa és fiu szerepe. Az egyik Kaiphas a főpapot játssza, a másik Judást, Jézus árulóját. És mindketten olyan torz képet festenek a régi zsidóságról, hogy lázítóan hatnak. Kaiphas, a főpap is pénzért vádolja Jézust, mert csökkenti templomi jövedelmeit. Történelmileg nincs ennek semmi alapja. De annál több alapja van a sajnálatos ténynek, hogy a zsidó Schildkraut ilyen szerepre vállalkozik — pénzért.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

DR. LEDERER SÁNDOR TEMETÉSE a pesti nagy hitközség elnökéhez méltó impozáns részvétellel ment végbe. Szinte egész nap tartott a szertartás, mely reggel félkilenckor kezdődött a gyászházban, folytatódott a rombachutcai és dohányutcai templomban, majd a templomok előtt és befejeződött késő délután kinn az új temetőben. Gyászbeszédet mondottak az összes rabbik, dr. Hevesi Simon dr. Fischer Gyula, dr. Fischer Benjamin, dr. Schreiber Lajos, dr. Weisz Miksa és dr. Groszmann Zsigmond. És búcsúztatták az előljáróság és az intézmények, és munkatársai nevében Ehrlich G. Gusztáv, dr. Eulenberg Salamon, Kramer Miksa, dr. Gábor Gyula, dr. Blum Ödön, dr. Endrei Henrik, dr. Zahler Emil, dr. Blau Lajos, Kuliner Gyula, Rosenberg Lipót, Alapi Henrik professzor, Kemény Lajos, megyeri Kanicz Dezső, Baracs Marcelné, Biró Ernő, dr. Weiler Ernő, Gerő Imre. Mindenkinek volt kiemelni valója Lederer Sándor sokoldalú tevékenységéből, amely mindenre kiterjedt. A nap melegen sütött, verőfényben úszott a város, de meglátszott a néma gyász a leeresztett üzletredőnyökön, amerre csak a menet haladt. A kántorok, Lineczky, Abrahámsohn szívbemarkoló gyászszóltárokat zengtek az emberi mulandóságról és Lederer Sándor földi részét átadták a földnek...

MEGJELENT: Patai József új könyve: *A Középső Kapu* כַּתָּב מִצֵּעָה Egy kis gyermek és egy nagy könyv élete. Abel Pann címlapjával. Ára 4.— pengő.

Patai Edith verseskönyve: „Engem is hív a Föld“. Ára 3.— pengő. Megrendelhetők a *Mult és Jövő* kiadóhivatalában.

„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben **kapható**.

HUTTER JÓZSEF
szappangyár Olajipar Rt.

Budapest, VII., ker. Erzsébet-körút 6. sz.
Telefon: J. 61-62, 93, 94 J. 408-92

BEKÖTÉSI TÁBLA és nyolcoldalas tartalomjegyzék a *Mult és Jövő* 1927. évfolyamához, kapható a *Mult és Jövő* kiadóhivatalában. Ára 2 pengő 40 fillér.

GOLDZIEHER GÉZA HALÁLA. A részvét impozáns megnyilatkozása mellett helyezték örök nyugalomra a rákoskeresztúri temetőben Goldzieher Géza kereskedelmi tanácsos, a Goldzieher Géza R.-T. vezérigazgatójának holttestét. Goldzieher Géza vezetőtagja volt a magyar kereskedelmi életnek, vezetője a kereskedelmi tanoncképzőnek, a Kereskedők Menháza-nak ügyvezető-elnöke s a Kereskedelmi Segélyegylet alapítója, számos kereskedelmi testület igazgatósági tagja. Egész életében arra törekedett, hogy istápolja az elaggott, tönkrement szegény kereskedőket. Neki köszönhető, hogy a Menház még most is létezik és sok elaggott, szegény embernek hajlékot, meleg otthont ad. Végrendeletében csak ennyit írt: „Utolsó kívánságom, hogy síromnál a rabbi csak ennyit mondjon: eltemettünk egy jó zsidót, aki kötelességét mindig teljesítette“.

H. D. NOMBERG. Ötvenegy éves korában, alkotó erejének teljében hunyt el Varsóban Hirsch Dávid Nomberg, az ismert nevű zsidó író, kinek tárcáiban többször gyönyörködhettek a *Mult és Jövő* olvasói. Hívei tisztelői beválasztották az első lengyel nemzetgyűlésbe képviselőnek, de Nomberg csakhamar visszavonult a politikától, hogy irodalomnak, kultúrának szentelhesse minden idejét. A kiváló író korai halála nagy részvétet keltett.

HALÁLOZÁSOK. Kaiser Mihály, Léva, rövid szenvedés után 78 éves korában elhunyt. Temetése nagy részvét mellett történt. Dr. Kaiser Lajos ügyvéd és Kaiser Géza kereskedő, valamint mérnök fiai apjukat siratják az elhunytban.

Eger város zsidóságának osztatlan részvéte mellett helyezték örök nyugalomra Kneller Vilmosné szül. Rittermann Juliskát, aki hosszú, kínos szenvedés után 49 éves korában meghalt. Dr. Schweiger Lázár egri főrabbi szívéhez szóló gyászbeszédben búcsúztatta a közbecsülésben állott uriasszonyt, akit a gyászolók nagy tömege kísért a temetőbe.

Nagy Zoltán november 18-án, életének harmincadik évében, Svájcban, váratlanul elhunyt. A holttestet a család hazahozatta és november 29-én helyezte a rákoskeresztúri izr. temetőben örök nyugalomra. Az elhunytban dr. Nagy Vilmos, a Cosulich Line magyarországi igazgatója, öccsét gyászolja.

KASZAB ALADÁREK KÉPE. Az utóbbi évtizednek legnagyobb magyar zsidó filantropikus cselekedete kétségtelenül *Kaszab Aladár és neje* nevéhez fűződik. A legsúlyosabb gazdasági válságok idején építették fel és rendezték be azt a klinikát, amely örök időkre fogja hirdetni két mélyen érző zsidó szív nagyszerű jótékonyágát. És jellemző az alapítványozók nemes szerénységére, hogy míg más hasonló intézményeknél elsősorban gondoskodtak az alapítók arcképeinek festményben vagy szoborban való megörökítéséről, a Kaszab-klinikán nem látható sem Kaszab-kép, sem Kaszab-szobor. Ennek a hiánynak méltó pótlására a klinika nagynevű orvosai és vezetői mozgalmat indítottak, mely széles körökben visszhangra talált. A Kaszab-pár portréinek megfestésére, mint értesülünk, Szenes Fülöp mestert kérték fel, akinek pompás Vázsonyi-képét a Főváros múzeuma szerezte meg. Kaszabék képei meg a humanitás nagyszerű palotájában fognak örök időkre méltó elhelyezést találni.

KULTUREST MISKOLCON. Mult hó 30-ikán tartotta meg a miskolci orthodox izr. hitközség ifjúsági kultúracsoportja ezidei első kultúrestjét, melyre vendégeként meghívta dr. Kahan Niszont, az orsz. cionista szervezet intézőbizottságának elnökét és Tordai Juditot, akit a mult évi nagyszerű Patai-est óta ismert a közönség. Bevezetőül dr. Spira Salamon hitszónok emelkedett beszédben fejegette Palesztina felépítésének szükségességét. Tordai Judit lépett aztán a pódiumra. „A Holt tenger vára“ című Patai-verset és Morris Rosenfeld „Zsidó május“-át szavalta nagy sikerrel.

Később különösen nagy hatást keltett Patai Edit „Engem is hív a föld“ című versével. Csernichovszki balladáját héberül interpretálta. Dr. Kahan Niszon a cionizmus történetét és céljait ismertette. Behatóan foglalkozott a zsidóság jelenlegi helyzetével és a zsidó jövő lehetőségeivel. Beszédét gyakran szakította félbe a tetszés hangos megnyilvánulása. Előadás után a Blumberger-vendéglőben az ifjúság melegen ünnepelte dr. Kahant és a vendégként megjelenő Feldmann hitközségi elnököt. Dr. Kahan és Feldmann elnök szerepétől áthatott beszédet intéztek az ifjúsághoz.

KIATKOZTAK-E AZ ORTHODOX RABBIK A CIONIZMUST? A bécsi *Neue Freie Presse* és nyomában néhány magyar lap is közölte, hogy a magyarországi orthodox rabbik, Reich Koppel felsőházi tag, pesti főrabbi elnöklete alatt nagygyűlést tartottak, melyen „chérem“ alá helyezték a cionizmust. A napokban megjelent szerkesztőségünkben Reich Koppel fia, Reich Sámuel verbói főrabbi és atyja nevében annak a megállapítását kérte, hogy ez a hír nem felel meg a valóságnak. Az ő felfogása szerint az orthodoxiának más feladatai vannak, mint zsidó mozgalmak kiátkozásával szakadást előidézni a zsidóságban.

A NŐEGYLETI BAL. Nagy érdeklődés mellett folynak az ideai első nagy elite-bál előkészületei, amelyet a Pesti Izr. Nőegylet f. é. december hó 10-én rendez leányárvaháza javára a Vigadóban. A bálbizottság dr. Halom Dezsőné úrnő elnöklete mellett állandó permanenciában van. Meghívók és jegyek a bálbizottság irodájában (VII., Kertész-u. 36) kaphatók.

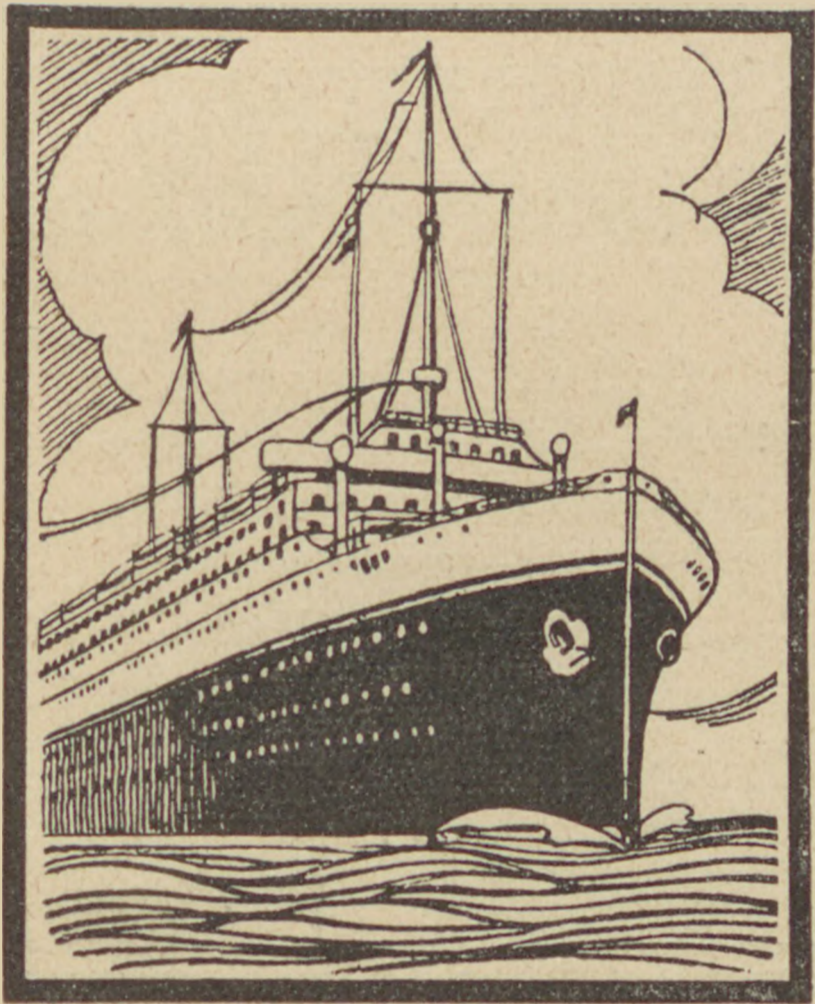

Igyál
KATHREINER-féle
KNEIPP
maláta-kávéit

Finom, pompás izü ital
reggelhez és uzsonnához.

LESZ-E TAVASSZAL SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁS? Ezzel a kéréssel fordulnak hozzánk sokan, akik tudják, hogy a *Mult és Jövő* szentföldi társasutazása olyan szakavatott vezetést jelent, amely a résztvevőkkel szemlélteti, megláttatja és megéreztetni mindazt, ami a Biblia ősi földjének multja, jelene és jövője szempontjából fontossággal bír. A sok érdeklődésre ezen a helyen adjuk meg a választ: *A szerkesztőség ezidén is összeköttetésbe lépett már a hajóstársaságokkal és szentföldi és egyiptomi irodákkal a társasutazás előkészítése ügyében.* De tudnia kellene a szerkesztőségnek már most, kik szándékoznak a társasutazásban résztvenni, hogy e szerint lehessen megszabni a kereteket. *Kérjük tehát ennek bejelentését a budapesti szerkesztőség címére: VI., Révay-utca 14.*

A PESTI CHEVRA KADISA GYASZÜLÉSE. November hó 29-én délelőtt 11 órakor Adler Gyula elnök elnöklete alatt gyászülést tartott a Pesti Chevra Kadisa előljárósága, melynek egyetlen tárgya volt dr. Lederer Sándor hitközségi elnök halálával kapcsolatos kegyeletes intézkedések megtétele. Az ülésen résztvettek: Kramer Miksa alelnök, Arányi Ignác kir. tan., Breitner Lipót ker. tan., Fleischmann Sándor, jánosí Engel Gyula udv. tan. előljárók és dr. Endrei S. Henrik igazgató-főtiszt. Elnök kegyeletes szavakkal áldozott ama kiváló érdemeknek, melyeket dr. Lederer Sándor évtizedes munkássága alatt a Pesti Izr.

Társasutazás Palesztinába és Egyiptomba

TRIESTBŐL A „COSULICH LINE”

„STELLA D'ITALIA” oceánjáró luxusgőzösén
1928. március 3-tól 23-ig **rendkívül jutányos**
részvételi díjakkal

Kérjen prospektust!

Előjegyzéseket máris elfogad:

COSULICH LINE BUDAPEST

VII. Thököly út 2. — Telefon: J. 314-13.

Kajütiroda: IV. Váci ucca 29. — Telefon: T. 128-46.

Zongorák legolcsóbban

Magyarország legnagyobb
zongoratermeiben

„LYRA”

R.-T.-nál
Erzsébet-körut 19. · Részletre is!

Hitközség, valamint az egész felekezeti ügyei körül szerzett. Rámutatott arra, hogy dr. Lederer Sándor munkássága alatt a hitközség és Chevra Kadisa a legideálisabb testvéri viszonyban működött egymás mellett. Az előljáróság elhatározta, hogy a megdicsőült férfi érdemeit jegyzőkönyvében megörökíti, részére a rákoskeresztúri izr. temetőben díszhelyet jelöl ki, a halálesetről gyászjelentést ad ki, a temetésen testületileg vesz részt és elnök gyengélkedése folytán Kramer Miksa alelnököt bízta meg, hogy a Chevra Kadisa nevében a nagy halottól búcsúzzék. Elhatározta továbbá az előljáróság, hogy az egész gyászéven át lelki üdvéért a Kaddis-imát elmondattja, halálozási napjának mindenkorai évfordulóján örök időközön át az emlékmécsset meggyújtattja, az imákat elmondattja és nevét a Hazkara keretében felemlíti és sírját a temető fennállásáig gondoztatja.

A KASSAI HITKÖZSÉG ÚJ MONUMENTÁLIS TEMPLOMA, amelyet méltó ünnepségek keretében avattak fel, valóban nemcsak látványossága lett a városnak, hanem országszere híres nevezetessége is. A nemzsidó vallásúak is sűrűn jönnek megtekintésére. A hatalmas kupolájú templom mellett emelkedik az iskola és a hitközség székháza, melyről dr. Molnár Jenő elnök méltán mondotta, hogy a kassai zsidóság kultúrközpontjává fog válni. Dr. Moskovics Vilmos iskolaszéki elnök Lichtenstein igazgatóval együtt az iskola belsejének fejlesztésében buzgólkodik, dr. Enten Manó, a tudós kassai főrabbi már az új templom stílusos szószékéről hirdeti a zsidó vallás és zsidó tudás lélekemelő eszméit. A kassai zsidóság méltán büszke a legsúlyosabb időkben oly sikeresen keresztülvitt építkezéseire, melyeknek művészi szempontból való bemutatására még visszatérünk.

HYMEN. *Kufler Szerén* kisasszony, *Kufler Adolf* vendéglős leánya Budapesten, december hó 25-én 1 órakor a Dohány-utcai izr. templomban örök hűséget esküszik *Abelesz Miksa* úrnak.

Leszlauer Gyula, az ismertnevű hűsnagyvágó leányát, *Ilonkát* eljegyezte *Huszár Jenő* Budapestről.

Kiváló minőségben

Női trotteur cipők 17.50 P-től

Női fekete an'llop cipők
20 — P-től

Női lákk divatcipők
22.40 P-től

Férfi félcipők 24 — P-től

Férfi fűzős cipők 26 — P-től

Női sárclipők 7.60 P

Férfi sárclipők 8.80 P

VIII. Rákóczi út 1. sz.

A régi Nemzeti Színház helyén.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

A MULT ÉS JÖVŐ ELSŐ KULTURESTJE az idén is nagyszabású művészi eseményként bontakozott ki. A Zeneakadémia nagyterme zsúfolásig telt meg és még a nagy pódiumra felállított pótszékekkel együtt sem tudta az érdeklődőket mind befogadni. Ákom Lajos művészi orgonanyitánya és Incze Margit finom tónusú bevezető szavalata után Patai József lépett a pódiumra Szenes Fülöp festőművésszel. „Két zsidó gyerek — mondotta Patai — indult el művészi pályára, amikor még nem tudták nálunk, mit jelent ez a két latin szó: *numerus clausus*. A Laub-gyerek és a Stern-gyerek. Mindketten egymásután nyerték el a képzőművészeti főiskola nagy és kis díjait. A Laub-gyerekből lett László Fülöp elhárította útjából mindazokat az „akadályokat“, melyek a művészi siker és a társadalmi előrejutást megnehezíthetik, a Stern-gyerekből lett Szenes Fülöp pedig itt áll rendületlen hitével és hűségével. (E szavakra valóságos tapsorkán tör ki.) Nehéz és küzdelmes az alkotó művész útja, aki az ember mulandó életéből akar egy-egy pillanatot megörökíteni. „Napjaink olyanok mint a tűnő árnyék“ mondja a szenvedő Jób és a zsidó filozófus rezignáltan fűzi hozzá: „Ha legalább olyan volna, mint egy falnak az árnyéka, mint egy fának az árnyéka! De bizony olyan mint a levegőben repülő madár árnyéka!“ És a művész meg akarja ragadni ezt a tovaröppenő árnyékot és megrögzíteni az örökkévalóság számára! Szenes mester pedig megnehezíti az alkotás művét még azzal a lelkében rejtőző hajlammal is, hogy a mulandó pillanatban is csak a szépet keresi, melyhez Faust szavaival szól: „Zum Augenblicke möcht' ich sagen: Verweile noch, du bist so schön!“ Beteljesedett rajta a régi héber közmondás, hogy a hölcsék és mesterek minél előbbre haladnak a korban, annál fejlettebb az alkotó erejük! Szeretettel köszöntöm a *Mult és Jövő* pódiumán a szívében, lelkében, alkotásaiban még mindig ifjú mestert és köszöntsük őt mindnyájan feléje lengetve a szeretetnek bíborászlaját!“ A közönség felállva szünni nem akaró ovációkkal ünnepelte Szenes Fülöpöt, aki meghatottan, művészi egyszerűséggel mondotta el pályafutásának két érdekes epizódját. Sarkadi Lili Stromwasser Leó átdolgozásában és hegedűkíséretében előadott chászid-dalokkal aratott sikert. Gál Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja az ő grandiózus stílu-

sával most is mélyen a szívekbe markolt. Kiss József és Patai József verseit szavalta frenetikus tapsokat aratva. Kuttner Irén, aki Gottschall héber áriájában csodálatosan zengő drámai szopránjával valósággal tomboló tetszésre ragadta a közönséget, hisszük, mint új fenomenális énektehetség indul diadalútra a *Mult és Jövő* pódiumáról. Kiss Margit Kiss Arnold, Boruchovsky és Patai verseiből szavalt mély átéreztetéssel. Sándor Erzsébet kamaraénekesnő lelkes ünnepléséről más helyen számolunk be. Dr. Kahán Niszon lendületes bevezetéssel köszöntötte a *Mult és Jövő* vendégét, Maxa Nordaut, aki meghatóan írta le azt az utat, mikor atyjának, a halhatatlan Max Nordaunak földi részét kísérte szentföldi nyugvóhelyére, a telavivi sírholtba és egyben képet festett atyja nagy álmának teljesedéséről, az új Palesztina renaissance-éről. A változatosságában is példátlanul gazdag kultúrest zenei számaival Kenéz Lili, a kitűnő zongoraművésznő és Ákom Lajos tanár, orgonaművész látta el artisztikus kísérettel.

FELHIVJUK OLVASÓINK FIGYELMÉT a mostani számban megjelenő *Cosulich Line* hirdetésére.

SCHWARCZ SOMA

KÖNYVKERESKEDÉSE,
KÖNYVNYOMDÁJA, DOBOZGYÁRA

Üzleti könyvek

külön készítésére valamint az összes
szakmáknál használt raktár-
könyvek, amerikai rend-
szerű pénztárnaplók
állandóan rak-
táron

TELEFON 328 MISKOLC TELEFON 328

VÉTKEZIK,

ki nem a B A C K-féle
בשר étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TERÉZ 142—38.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrásy-ut 38
„Miracle“ hajeltávolítószer szétküldése utasítással. Összes szépséghibák keze-
lése. Szemölcsirtás. ~ 25 éves praxis. ~ Kérje prospektusom

Komáromi Harisnyaház

Budapest, VI. ker. Nagymező ucca 14. szám.

Harisnya, keztyű,
kötött kabátok, puloverek, mellények

gazdag választékban.

ZADOR ISTVÁN: „A SZENTFÖLD“ című MAP-PAJA, 30 eredeti nagy rézkarcból áll, minden egyes lap számozva és a mester sajátkezű aláírásával el látva. A Mappa megrendelhető a *Mult és Jövő* kiadó- hivatala útján is. Ára 1-től 10-ig számozott példány 350.— pengő, 11-től 25-ig 300.— pengő, 26-tól 200-ig 250.— pengő. Zádor István szentföldi mappája iránt oly nagy az érdeklődés, hogy a legrágább példányok

(az 1—10-ig) már mind elfogytak, a 11-től 25-ig szá- mozottakból pedig már csak három példány kap- ható.

KÉT DISZSÍRHELY. A magyar irodalom két halottjának adott dízsírhelyet a zsidó temető. *Szoma- házy* Istvánnak és *Liptai* Imrének. Mindketten olyan korban kezdték meg irodalmi pályafutásukat, mikor hittek a nemzeti liberalizmusnak minden zsidó problé- mákat megoldó erejében és a zsidó lélek kérdésének érintését is korszerűtlennek tartották volna. Ehhez az ideológiához hívek maradtak később is. A magyar irodalom két kiváló munkásának megadta a zsidóság azt a tiszteletet, mely kijár azoknak, akik nevének becsületet szereznek.

Legjobb porosz házifűtőszén

a **GIESCHE**

bányák

**Wildensteinsegen —
Richthofen Kőszene**

Kapható jobb kiskereskedőknél, viszonteladóknál és a vezérképviselőknél

URBÁN

szénkereskedelmi rt.-nál

Ugyanott elsőrendű **karwini bányakösz** azonnali szállításra, waggontételekben és fuvarokban

Központi iroda: **Budapest, V. Nádor u. 12.**

Telefon: T. 253—40.

Saját érdekében kérjen ajánlatot.

Ujtermésű

TEA különlegességeink
megérkeztek.

Ingyen kap minden vevő
egy művészies kivitelt

eredeti japán teáscsészét,

aki szelvények alapján kimutatja, hogy cégemnél kisebb tételekben vagy egyszerre összesen egy kg. Ceylon gyöngye, Rotschild plantage teát 20 pengő értékben vásárolt.

Tea- és kávé-különlegességek szaküzlete

Kotányi János

főraktára

Budapest, VI. Teréz körút 7. szám.

SIRKÖVEK

TELEFON:
J. 414—92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház.

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

FIGYELEM!

A Stern-féle szigorúan כשר **étterem** vállalja lakodalmak és bankettek rendezését legolcsóbban házon kívül is.

Híres konyha. Pontos kiszolgálás. Olcsó árak. Menü-rendszer.

STERN

VI., Vasvári Pál u. 8

Telefon: 921—38.

Henné hajfestés, tartós ondulálás, divatos vallási parókákat jutányos árban készít

KRANITZ A IV. Párisi ucca 5 (a főpostával szemben)

Telefon 122—58

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

KŐFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

TELEFON: J. 359—61.

מצטרף

Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

ERNYŐK

Zsigmond ucca 14. szám.

KÉSZIT! JAVIT!

ÉBNER KEZTYŰS

HAMERLI J. UTÓDA

RETIKÜL

Fiók: Lipót-körút 18.

Legjobbat — Legolcsóbban!

Alulírottak fájdalomtól lesújtva jelentjük, hogy a leggyöngédebb férj, a legjóságosabb testvér és rokon.

GOLDZIEHER GÉZA

Budapesten, 1927 évi november hó 20-án délelőtt 11 órakor életének 65 ik évében rövid szenvedés után elhunyt.

A megboldogult tetemét 1927 november hó 22-én, délután 3 órakor a rákoskereszturi izr. temetőben örök nyugalomra helyeztük.

Adjon a Gondviselés eltávozott szeretettünknek örök nyugalmat, emlékét örökké sajtó szívünk mélyébe zárjuk

Budapest, 1927 november hó 20-án.

Özv. Goldzieher Gézáné szül. Weltner Ilma neje,
Lukács Emil testvére,
Lukács Emilné szül. Milch Irén sógornője.

Részvétlátogatások mellőzését kérjük.

Szívünk mélyéig megrendülve közöljük, hogy vállalatunk megalapítója és ügyvezető igazgatója

GOLDZIEHER GÉZA

kereskedelmi tanácsos úr,
a „Neusiedler A. G. für Papierfabrikation Wien“
intézőbizottságának tagja

e hó 20-án rövid szenvedés után váratlanul elhunyt.

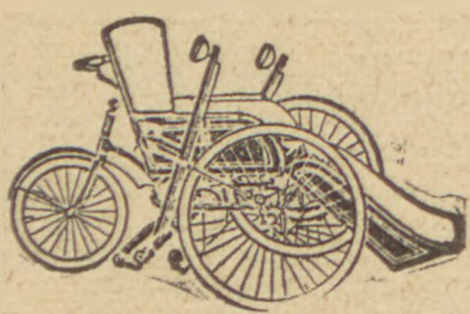
Fáradságot nem ismerő munkássága, mély szakismereten alapuló alkotó ereje szerény kezdetből egy oly nagy vállalatot fejlesztett, amely méltón örökíti meg nevét.

Drága halottunkat folyó hó 22-én kedden d. u. 3 órakor a rákosi izr. temetőben kísértük utolsó útjára, de örök helyet fog találni mindazok szívében, akik őt ismerték, tisztelték és szerették.

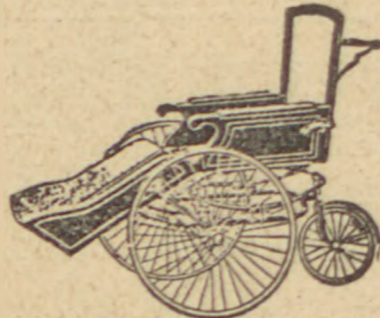
Áldás emlékére, béke poraira!

GOLDZIEHER GÉZA RESZVÉNYTÁRSASÁG

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József u. 54. Telefon: J. 328-14.

Szörmebundákat

minden kivitelben

Bodnár József képe-
si-ett szücsmesternél
Budapest, V., Nádor u. 15. Telefon: T. 212-79.

Az Általános Önsegélyező Egyesület igazgatósága, választmánya és képviselőtestülete mélyen megrendülve jelenti, hogy nagyérdemű elnöke

dr. Lederer Sándor úr

folyó hó 28-án rövid szenvedés után visszaadta nemes lelkét urának.

A temetési szertartás múlt hó 30-án délelőtt fél 9 órakor volt a VII., Csengeri u. 30. sz. gyászházból. Az elföldelés déli fél 12 órakor volt a rákoskereszturi temetőben.

Meleg emberszeretettel és kimagasló határozott egyéniséggel vezetett bennünket 12 éven át lankadatlanul a 76 éves egyesület élén, társadalmi életünk legkritikusabb és legnehezebb idején is

Legyen áldott az emléke,
amelyet hálással meg fogunk őrizni.

Nagyságos Asszonyom
Értesítem, hogy
**parókakészítést
és fésülést**

ezentúl is jutányosan elvállalok és hívásra házhoz jövök.

Szebbnél-szebb
parókák raktáron.

GÁL paróka-
készítő

VIII., Muzeum körút 2.

Bejárat a drogerián át.

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király ucca 53.

(Akácfa ucca sarok)

Jüdisches Lexikon Ein encyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in 4 Bänden. Herausgegeben unter Mitarbeit von über 230 jüdischen Gelehrten u. Schriftstellern. 15.000 cimszó, 3000 szövegoldal, 2000-nél több kép, színes műmelléklet, térkép stb. Az első kötet már megjelent! Ara köteterkint vászknötésben 50 P, félbörkötésben 64 P. A további kötetek 3 havi időközökben. Kívánatra tájékoztató prospektust küld s az I. kötetet is bemutatja
MENTOR könyvkereskedés Budapest, VI. Andrassy út 17. sz.

ARANYSZÓKE lesz, ha Eisner-féle Eau Radiouse-t használ, 1.60 pengő. Barna vagy fekete hajat nyer az Eisner-féle dió kivonattól, 1.60 pengő. Eisner-drogéria, Andrassy-út 37.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sírkőraktárában
Budapest, VII., Károly körút 7. Szombaton és ünnepe-
napon zárva.

Legszebb

PAP_{LAN}

Alapított 1854.

Legjobb

PAP_{LAN}

Legolcsóbb

PAP_{LAN}

kárpitosáru, vas- és rézbutorgyára

Szőnyeg, pokróc, függöny, ágy- és asz-
talterítők, gyermekkocsik, nyugszékek, leány-
szoba-, előszoba- és kertibutorok, ernyők és
sátrak minden kivitelben kaphatók

GICHNER JÁNOS

Budapest, VII. Erzsébet körút 20.

Nagy katalógust 40 fillér ellenében postán küldök.

SIRKÖVEK BUDÁN,

a Farkasréti zsidótemetővel szemben

Margittánál, 59-es villamos végállomás
Szombaton és ünnepnapon zárva.

ספרים מליתיים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.
Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon ucca 2

Zongorát legolcsóbban

REMENYINÉK

VI. Király ucca 58

Utibőröndök, bőrdíszműárak

legolcsóbban a készítőnél

LÖW JAKAB ÉS TÁRSA

Budapest, VI. Vilmos császár út 33.

Szombat és ünnepnap zárva.

Weisz Mór Budapest, VII. Dob ucca 22

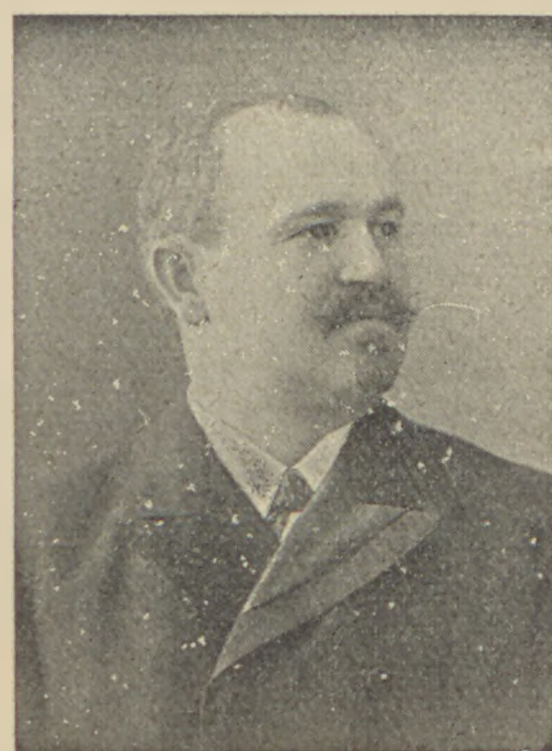
Következő gyártmányok kaphatók: Albert- és Consum-keksz,
teasütemény, piskóta, kétszersült ☎ Telefon József 423-65

ארטה. בשר
תחת השגחת בית דין צדק וקהל יראים
בודאפעסט.

VILLANY -körték,
-főzők,
-vasalók stb.

CSILLÁROK

selyemlámpaernyők, irókészletek,
falikarok. Rádió és tartozékai és
Világítási rt., VII, Erzsébet-körút 41

SIRKŐ

és építési anyag

Löwy-nél

Budán

Fő ucca 88 (saját ház)

TELEFON: 146-99

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy
választékban megérkeztek.

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi ucca 47. szám.

Erzsébet-körút mellett

Butorokat molymentesíték,
lakásokat féregmentesíték
ciánnal teljes felelősséggel

Fischer György László

vacuum és cián vállalata

Budapest, VI. Reiter Ferenc u. 19

Telefon: L. 978-83.

ALAPÍTOTT 1858

KERTÉSZ KÁROLY M.T.

CHARLES

POUDER SZAPPAN PARFUM

KÖLNIVIZ FŐRAKTAR

OPTIMA

Kertész

KÁROLY M.T.

BUDAPEST, IV., BÉCSI UTCA 2.

LEGJOBB KÖLNIVIZ

KIVÁLÓ PIPERECIKKEK

NAGY RAKTÁRA

TELEFON 133-17

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

TERÉZ 101-12 és 101-13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ UCCA 29.

Butorok megőrzését

száraz, tiszta raktárakba „Garde Meuble“ és szakszerű szállítását a legjutányosabban vállalja a

Fischer György László

vacuum és cián vállalata

Budapest, VI., Reiter Ferenc ucca 19. sz.

Telefon: L. 978-83.

Urileányokat szabni, varrni tanítok.
Vidékieknek teljes penzió.
Szombaton zárva.

Schwarcz Irén

női divat-terme

Budapest, V. Lipót körút 4. szám.

Telefon: L. 972-52

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben **HERZ EMMA** aranyhímző műterme. Az aranyéremkereszt tulajdonosa Ő kir. Fensége Augusztia főhercegnő udv szá litója Ő kir. Fensége József főherceg kam. szállítója BUDAPEST, IV. KOSSUTH LAJOS UCCA 3, I. EM.
Telefon József 454-84

KUFFLER ÉTTEREM

BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZAR UT 39.

Nyugati pályaudvar közelében.

Ujjonnan átalakítva és megnagyobbítva, a mai igényeknek megfelelő minden kényelemmel egészségügyileg ellátva.

25 év óta elismert

Házi konyha • Menü rendszer

Társasvacsorákat és lakodalmat vállalok.

Ezüst dísz tárgyak, evőeszközök

nagyban és kicsinyben nagy választékban

BARTA ZSIGMOND

ezüstárugár Budapest, VII, Holló ucca 14.

Telefon: József 355-57.

HEGEDŰ, HARMONIUM, TÁROGATÓ, CIMBALOM

és az összes hangszerek, legjobbak, csakis itt a gyárban kaphatók.

Művésziesen javít!

Legjobb hurokat készít! Árjegyzéket ingyen küld

MOGYORÓSSY GYULA m. kir. szab hangszergyára

Budapest, VIII., Rákóczi-út 71. Telefon J. 316-81.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány ucca 84.

Telefon: József 424-47.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14. 1042 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Megőrzendő! Ezen hirdetés felmutatója — a lapra való hivatkozással — külön 5% engedményben részesül

Sorozatos olcsó és jóminőségű

CIPŐÁRUSÍTÁS

Miután az olcsó és jó minőségéről közismert Rákóczi-út 64. sz. alatti cipőáruházam a közeli napokban teljesen megszűnik, az onnan visszamaradt nagymennyiségű férfi, női- és gyermekcipőket az eddig jól bevált sorozatos árusítás módszere szerint

V., BERLINI TÉR 2. SZ.

alatti üzletemben tovább folytatom. — Eladásra kerülnek:

I sorozat: Női cipők, egyes párok	10.00—12.00 P
II. sorozat: Női cipők, Ia	12.00—14.40 P
III sorozat: Férfi- és női cipők	14.40—16.00 P
IV. sorozat: Férfi- és női cipők, elsőrendű, minden színben és számban	16.00 pengőtől
Fonott szandálok	11.00 pengőtől
Gyermekcipők, spanglis	6.80 pengőtől

Alkalmi és comode-cipők minden árban.

Külön mértékosztály.

Vidéki megrendelések postán bérmentve küldetnek.

KERTÉSZ ANTAL

VIII., NÉPSZINHÁZ UCCA 21. SZÁM.

HELLINGER

órákülönlegességek

NÁDOR UCCA 3.
Telefon: 284—88.

Gyertyatartók Menorák

sárgarézből gyárt
és gyári áron árusít

MIKA RÉZÁRUGYÁR

BUDAPEST

VII. KAZINCZY UCCA 47.
Telefon: József 428—27.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

**Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát**

Szombaton
az üzlet
zárva van.

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

JAKOBI G. LAJOS
URI SZABÓ

Telefon:
153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY UCCA 6

Tátrai téli gyermeküdülő (iskolaszanaszatórium)

Baldócfürdőn

← december 15 — március 15 →

Fiúk és leányok külön pedagógiai felügyelet alatt. — A mulasztott iskolaanyag rendszeres pótlása. — Saját gazdaság. — Hízókura.

Téli sport, ródli, sí, korcsolya

Villanyvilágítás

Külön 2—3 hetes
karácsonyi szezon

Felvilágosítás:

GÁBOR INTÉZET

Budapest, VI. Munkácsy ucca 21.

Telefon: T, 290—00.

„ERMA“ KÉZIMUNKAHÁZ

FŐÜZLET: VIII., JÓZSEF-KÖRÚT 17

TELEFON: JÓZSEF 300 57

FIÓKÜZLET: VIII., JÓZSEF-KÖRÚT 11

Függönyök, terítők, diszpárnák
raktáron és rendelésre. — Monti-
rozás, himzés hozott anyagból is.

Filet-, klöp'i-, flander-, valancien-
és ruhacsipkékben nagy választék.

Gobelinek nagyban és kicsinyben. Kelengyekészítés.

TRETORN

hó- és sárcipők,

hó- és sárcipő-javítások

NEUMANN GÉZA

VI., Nagymező ucca 50.

VIII., Rákóczi út 51.

Kohn-féle orth. כשר **kávémérés és étkezde**

Izletes házikoszt.

Fagylalt- és cukrászsütemény-
különlegességek.

Budapest, VII. kerület, Kazinczy ucca 55. szám.

Olcso árak.

Figyelmes
kiszolgálás.

ERDŐDI-NEUMANN
ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST
VIMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82

Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,
villamos főzőkészülékek gyári árakon. Kedveső fizetési feltételek

KUNDMACHUNG.

Wirkungsvolle **בר מצוה** in deutscher Sprache für jede erdenkliche Gelegenheit, wie z. B. **התונה**, **גידה ויי"כ רגלים** etc. verfertigt zu mässigem Preise unter strengster Diskretion. Honorar von 5.— P aufwärts u. 50 Heller Porto. Inclusive rekommandiert. Betrag im Voraus erbeten. Ferner **מ'מנהת ישראל** zweite verbesserte Auflage zu Pirke Ovaut. Preis 1.10 P. bei mir zu haben.
Rabbiner **ISRAEL BRAUN**
Budapest, VII., Szövetség ucca 43.

EZÜST díszműárú,
evőeszközök
gyári árban

Schleifer ezüstárugyár
VII., Kazinczy ucca 14. Telefon: J. 435-28.

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból
legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók
EICHBAUM MÓR SÍRKŐGYÁROS
V., POZSONYI UT 1-3.
Tervrajzok díjtanul. Telefon: Teréz 246-74

Saját érdekében kérje azonnal a legujabban megjelent őszi nagybani árjegyzékünket.

Rebenwurzl **ארטה כשר**
szalámi- és virsliáru-gyár.
Budapest, VI., Laudon ucca 3.

Vidékre postacsomagok szállítása, külön postai járattal expediatnak szombat este is

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLÖKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABERENDEZÉSEKET LEGMÉRSÉKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT
SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY UCCA 18-20.

DR. RÉH BÉLA

Elektromágneses gyógyintézete
az összes modern villamos és
sugaras gyógymódokkal

Fájdalommentesen gyógyít:

Idegességet, álmatlanságot, fejfájást, aré-
dű est, fű'zug's', nagyothallást, idegzsabát,
ischiást, benuásokat, gerinc- szív, gyo-
mor- és bé bajokat, ágybavizelést haj-
hulást, köszvényt, ütőérelmeszesedést,
rheumát.

VII., Vilma királyné-út 11-13
Telefon: József 326-24.
Kérjen prospektust!

Ha akar elegáns, finom angol ruhát,
téli kabátot, mérsékelt árban, kedvező
fizetési feltételek mellett, — forduljon

GROSZ LIPÓT
angol uri szabó céghez
BUDAPEST V., Vadász ucca 15
Telefon: Teréz 107-73

Remek szabás! Biztos siker!
Prima angol kelmek!

Ha másutt vett
ruhája rosszul
szabott, még ha
elszabott is, azt
felelősség mel-
lett átszabja és
rendbe hozza.

Mielőtt másutt
rendelne, kérjen
árajánlatot és
tekintse meg
dús választéku
angol szöveteit
és mintamunkáit